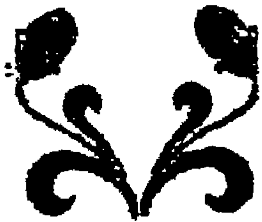
రాతిస్తంభము.

(కల్పితనాటకము.)

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుచే

రచియింపఁబడినది.

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు.

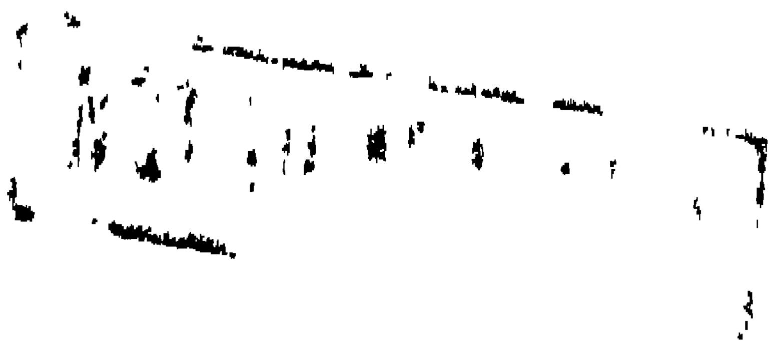
పిఠాపురము

శ్రీ విద్వజ్జన మనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

1930.

[వెల 0-10-0

పీఠిక.

ఇది నాయిరువదిమైదవ నాటకము. దీనిలోని కథ కల్పితము. నన్నుఁ బోషించు శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురాస్థానమహారాజావారి ధనసాహాయ్యమున దీని నచ్చు వేయించితిని. శ్రీ శ్రీ మహారాజావారికి వారి కుటుంబమునకుఁ బరమేశ్వరుఁడు సకలశ్రేయముల నిచ్చి సర్వదా రక్షించుఁగాక.

ఈనాటకమునకు నాందీప్రస్తావనలను వ్రాసియిచ్చిన బ్రహ్మశ్రీ కూచి నరసింహముగారి కనేక నమస్కారములు.

పీఠికాపురము.

వే॥ లి॥ నరసింహారావు.

నటి—కపటగణికాసంభాషణములును, మద్యమత్త ప్రలాపగీతములును వేశ్యామాతృకృత సమ్మార్జనీప్రహారములును, జక్కఁగా వర్ణింపఁబడి యుండుటచేతనా ?

సూత్ర—అవియుఁ గారణములే, కాని గౌణకారణములు.

గీ. చిత్రశోభను హెచ్చించు • చిత్రఫలక
పృష్ఠనీలప్రదేశంబు•రీతి, నవ్వి
గ్రంథసత్పాత్రసద్గుణ•రామణీయ
కంబుఁ జేయు మఱింత హృ•ద్యంబుగాను.

నిమ్మపంటిచాయ గల మేనిమిసమిసలు హెచ్చగుట పచ్చచీర గట్టినప్పుడా? నల్లచీర గట్టినప్పుడా?

నటి—అది కాంతాసౌందర్యగ్రహణపాండితీసంపన్ను లగు తమకుఁ దెలియును గాని వెఱ్ఱిబాగులదాన నగు నా కెట్లు తెలియఁ గలదు? ఇది పరమపతివ్రతాశిరోమణి నాయికగాఁ గలనాటకము కనుక లఘుప్రసంగములు రానీక, యుక్తప్రశంసావాక్యములతోఁ బ్రస్తావన నడపుట మంచి దని మనవిచేసికొనుచున్నాను.

సూత్ర—అట్లైన వినుము.

శ్రీరామనామంబుఁ • జిత్తంబునను జిహ్వ
నెలకొల్పి కీర్తించి • యలరె నెవతె,
పతిని బ్రత్యక్షదై•వతముగా భావించి
తద్దుష్టశీలంబుఁ • దలఁప దెవతె,
జగతిలోఁ గోదండ•సరణిని బోవక
సేవించి యత్త రం•జించె నెవతె,

సంసారపంకసం♦సక్త గాకుండఁ, గు
మ్మరపుత్త్రికైవడి ♦ మనియె నెవతె,
యాసతీమణి, లక్ష్మీస♦మాఖ్య, సర్వ
సుగుణముల కాటపట్టైన ♦ సుందరాంగి,
విష్ణుభక్తాగ్రిగణ్య, సా♦ధ్వీమతల్లి
ప్రణుతిపాత్రి మీనాటక♦పాత్రములను.

నటి—సత్యమే. పతి కట్టెతోఁ బ్రాణములఁ దీయుపోటు పొడిచినప్పు
డుగూడ నాహా! ఆయిల్లాలు నమస్కరించి పోయినది గాని
యొకతిట్టైనఁ దిట్టలే, దొకమూలుగైన మూల్గలేదు.

సూత్రి— గీ. పగగుణము పోదు ప్రతిపగ♦వర్తనమున
నాత్మతేజంబుచేతనే ♦ యణఁగుఁగాని;
నిప్పు పోవదు మఱియొక♦నిప్పువలన
నంబువులచేత నద్ది చ♦ల్లారుఁగాని.
చెడుగు వేఱొకచెడుగుచే ♦ నుడుప నెంతు
వేని, యింకొకదుష్కృతిఁ ♦ బృథ్విఁ జొన్పు;
దండుచే శాంతినే యది ♦ యడఁచివైవు
మంచు బుద్ధుఁడు ప్రజకు బో♦ధించినాఁడు.
తన్నుఁ గొఱుతను వేయు పా♦తకులఁ జూచి
“ యెఱుక లేనట్టి వీరి క్ష♦మింపు తండ్రి ”
యంచు జీజస్సు దేవుఁ బ్రా♦ర్థించెఁ గాని
వనరలే దింతయును లోనఁ ♦ గినియలేదు.

ఇది చెఱకునకుఁ దీపివలె, మంచునకు శైత్యమువలె, మల్లెపూ
వునకుఁ బరిమళమువలె, నంబ కపత్యప్రేమవలె, శుద్ధసత్త్వగుణ

సంపన్నులై యుండు నెల్లకాలములందలిమహాత్ములకును, మహాత్మురాండ్రకును సహజప్రకృతి.

నటి—అంత శాంతమూర్తియై వాప మూమె యీప్రపంచమున నేమి సుఖ మనుభవించినది?

సూత్ర—పామరదృష్టి నేమియు లేదుకాని, సుఖదుఃఖతత్త్వరహస్య మెఱింగిన మహాయోగులకుమాత్రి మలౌకికమైన యామె యాత్మానందము గోచరింపఁగలదు.

గీ. రోఁత గలిగించునెరువు భూ♦రుహములందు
మధురరసఫలవితతిగా ♦ మాఱునట్లు
పరహితైమణ శ్రీరామ♦భక్తులందు
బాధ లెల్ల సుఖములుగాఁ ♦ బరిణమించు.

నటి—ఆలాగునా? అదిగో ఘంటానాదము వినఁబడుచున్నది. లక్ష్మీపాత్రము ప్రవేశించుచున్నదికాఁబోలు. ఇఁక మనము పోవుదము రండు!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

కూచి నరసింహము.

శ్రీ రామా !

రాత్రిస్తంభము.

ప్రథమాంకము.

ప్రదేశము—రాజానగరము.

ప్రవేశము—లక్ష్మి.

లక్ష్మి—సంసారము బాగుపడు నను నాశ లేదు. ఏమి చేయవచ్చును ? ఇదివఱ కెన్నిసారులో బతిమాలుకొంటిని. భగవంతుఁడా ! తండ్రీ! నీయిష్టమెట్లో యట్లే జరుగుఁగాక ! ఏపూర్వజన్మకర్మఫలమో యనుభవించుచున్నాను. కిక్కురుమనకుండ ననుభవింపవలసినదే. ఇఁక నాభర్త వేశ్యాయింటినుండి వచ్చువేళ యైనది. పాదప్రక్షాళనమున కుదకము సిద్ధపఱుపవలయును.

(నిష్క్రమించును.)

(నారాయణరావు ప్రవేశించును.)

నా—వేశ్యాసక్తి కలిగిన రసజ్ఞునకు సంసారపుజంజాట ముండఁగూడదు. ఈదిక్కుమాలిన సంసారపుగొడవ యైహికానందానుభవమునకు విరోధకమే—యాముష్మికానందానుభవమునకు విరోధకమే— అందుకొఱకే సంసారమును బరిత్యజింపవలయు నని పెద్దలు చెప్పినారు. కష్టము—దిక్కుమాలినకష్టము—తెగ

నానికట్లు—ఈసంసారమున నెన్నియైన నున్నవి. ఒకమూల భార్య. ఒకమూల తల్లి. ఈమె ధుమధుమ. ఆమె రోసరోస. ఒకక ట్లున్నప్పుడే మనోవైశాల్యమున కవకాశము లేనప్పు డీరెండుక ట్లున్నఁ జెప్పవలయునా ? కాళ్ళకొకకట్టు, చేతుల కొకకట్టుచాలక దిక్కుమాలినభగవంతుఁడు కొడుకు నొక్కని నిచ్చి గొంతుకకుఁగూడ నొకకట్టు కట్టినాఁడు. ఇక్కడికిఁ బ్రపంచదుఃఖమునకుఁ బరమావధి యన్నమాట. అక్కడకుఁ గదలిక గలవాఁడను గావున లక్ష్యపెట్టక కొట్టుకొనివచ్చుచు న్నాను. ఈసంసారములోనున్న పెద్దచిక్కు—నేను గనిపట్టిన దేదనఁగా—సంసారమును మనము లక్ష్యముచేసినకొలఁదియు, నాదరించి యడఁగియున్నకొలఁదియు నది మీఁది కెక్కి కాలి క్రింద మనలను ద్రొక్కుచు. ఎంతసేపు వినినది విననట్లుండ వలయును— చూచినది చూడనట్లుండవలయును. ఏదియు దరికి రాకుండ దులిపివైచుకొనవలయును. "నళినీదళగత జల" మని చెప్పినవాని యభిప్రాయ మిదియే యని తోఁచుచున్నది. ఎంత దులిపివైచికొని—యెంతదూరముగా నుండఁ బ్రయత్నించినను సాగదు. పనికిమాలినప్రపంచధోరణి యట్లున్నది. ఉదయము, సాయంకాలము నింటికి రాక తప్పదు. రాకపోయిన యెడలఁ దల్లియు గోలయే— పెండ్లాము గోలయే— ఈగోలఁ జూచి యిరుగుపొరుగయ్యకొయ్యలు నమ్మలక్కలు నూరెగిరి పోయినంత యల్లరి— ఏమి ? వారిసొమ్ము నాకేమైనఁ బెట్టుచున్నారా ? నాసొమ్ము నేను దగులఁబెట్టుకొన్నయెడల వారి యేడు పెందులకు ? నాభార్యయొద్ద నేను బండుకొనకున్న యెడల నూరిపేరఁటాండ్రగోల యెందులకు ? నాభార్య—పాప

ము— అది యంతగా నేమియు ననసే యనను. దానికి లేని దేవులాట వీరి కెందులకో— దిక్కుమాలినప్రపంచము— సిగ్గుమాలిన ప్రజలు. నో రెత్తినయెడల మూంతిమీందం దన్న వలసినది.

(లక్ష్మి ప్రవేశించును.)

లక్ష్మి—నాథా! నమస్కారము. వచ్చితిరా! పాదప్రక్షాళనమునకు నీ ళిదిగో తెచ్చినాను. కాళులు గడిగెదను.

నారా—ఇప్పుడు నీకొఱకు జోడు విప్పనా? కాళులు వలదు— చేతులు వలదు. శుద్ధచ్ఛాందసురాలవు. ఇంటికి వచ్చుసరికిం జేంపుడుకట్టతోను, జేడనీళ్లతోను సిద్ధమగుదువు. నాకుం గాళ్లకు నీళ్ళక్కఱ లేదు.

లక్ష్మి—కాళ్లైనం గడుగుకొనకుండ భోజనముచేసెదరా?

నారా—నాకు భోజన మక్కఱ లేదు.

లక్ష్మి—ఎందుచేత?

నారా—గడియక్రిందటం గడుపునిండ గారెలు దిన్నవాని కిప్పుడు భోజన మేల?

లక్ష్మి—ఎక్కడం దిన్నారు?

నారా—ఈనడుమ కావేరిసానికిం గాకినాడకోమటి కన్నెరికము చేసినాడు కాదా? అందుకొఱకుం గావేరి మా కందఱకు విందు చేసినది.

లక్ష్మి—అటులైన దానియింటిలోనే భుజియించినారా?

నారా—అదిగో-తిరుగం దగవుందెచ్చిపెట్టినావా? అది యంటని-యిది మైల యని, మనము బ్రాహ్మణుల మని, వారు వేశ్య లని తూరంభించినావా?

లక్ష్మి—మనము శ్రోత్రియకుటుంబములోనివారము కామా? వారు వండినది మీరు తినుట తప్పుకాదా?

నారా—వారు వండలేదు. సత్రపుబ్రాహ్మణుఁడు వండి తెచ్చినాఁడు. ఇంటిలోఁ గూర్చున్న నీ కీతర్కనభర్జన లెందులకే? ఈమడిమైల రాద్ధాంతము లెందులకే? మగవారు—వీథిలోనికిఁ బోవలసిన వారు—పదిమందిలోఁ దలయెత్తుకొని తిరుగవలసినవారు—అవసరానుసారముగా వారివారి సాంఘికవ్యాపారములను జక్కఁ బెట్టుకొనువారు—అట్టివారు వారియిష్టానుసార మేదో చేయుదురని తటస్థముగా నూరకుండవలయును గాని యీఁడుదానికి మగవారివీథిగోడవ లెందుకు? విందులగోడ లెందుకు? వారాంగనలయింటిలో మనము తినఁగూడదా? ఎక్కడిసీతి యిది? ఏపురాణములో నున్నది? ఏధర్మశాస్త్రములో నున్నది? ఉండనీ—ఉండకపోనీ! గ్రంథాలగోడవ మన కక్కఱలేదు. ఆచార మెట్లున్నది? ఈశ్రోత్రియకుటుంబములవారిలో వేశ్యాంగనల యింటిలో విస్తరి వేయనివా రెవరు? వేశ్య లనఁగా నీకంటికి నలుకుగుడ్డ పెంటచేటవలెఁ గనఁబడుచున్నారుకాఁబోలు! వీరి పూర్వోత్తరములు నేను జెప్పెదను విను—సముద్రమథనకాలమందుఁ బుట్టిన యప్సరస్త్రీలలోఁ గొందఱు పైలోకమునకుఁ బోయినారు—కొందఱు భూలోకకల్యాణముకొఱ కిక్కడనే యున్నారు—వారు లక్ష్మితో సమానలైన దేవత లన్నమాట! తెలిసినదా? వారిలో బ్రాహ్మణాదివర్ణవిభాగము లేదు—వారి చేతిప్రసాద మమృత మన్నమాట. వారు మహీమండలమంగళదేవతలు. వారిని నిందించినవారికిఁ గన్నులు చిల్లులువడును.

లక్ష్మి—నాథా! వారిని నే నేమియు ననలేదు.

నారా—నన్నుమాత్ర మనుట యెందులకు? ఏమధ్యాహ్నమో, యే సాయంకాలమో యింకఁ దప్పదుకదా యని దినమున కొకమాఱు నే నింటికి మెదుకులకొఱకు వచ్చినప్పుడు, నీవో, మాయమ్మయో యేదో సూడుమాట లాడుట యెందులకు?

(వెంకమ్మ ప్రవేశించును.)

వెంక—ఏమిరా! అది నిన్నెప్పుడైన సూడుమాట లాడెనా? ఇల్లాలు— మహాసాధ్వి— తిట్టిన సహించినది— తన్నిన సహించినది. కొట్టిన సహించినది. నీయుండకొఱకు తనయొడలిమీఁదిగుల్లి లిచ్చినది. ఒక్కనానుపోఁచతో నున్నది. లోకోత్తరగుణసంపన్నయైన యాబంగారుబొమ్మను సూడుమాట లాడుచున్నా వని మందలించుచున్నావా? ఇఁక నేను నిన్నుఁ దిట్టఁదగనా? కన్నదానను నీకు బుద్ధిచెప్పఁ దగనా? మాన్యముఁ దగులఁబెట్టి దానియెవానఁ బెట్టితివే? 'నీకొడుకు భాగమును వేరుచేసి నీభాగ మమ్ముకొనరా' యని నేను నీకాళ్ళపైఁ బడి చెప్పితినే— ఊరివారిచేతఁ జెప్పించితినే. నీ విన్నివిధముల సంసారమును భ్రష్టపఱచినందులకు నిన్నేమి చేసిననైనఁ బాప మున్నదా?

నారా—అమ్మా! నీ కిష్టమైనయెడల నింటికి వచ్చెదను. లేదా— ఇదికూడ మానుకొందును.

వెంక—వచ్చి నీవుచేయుచున్న ప్రయోజకత్వ మేమి? నిక్షేపమువంటి యిల్లాలితోఁ గష్టము సుఖము—మాట మంతీ— యేమైనచున్నవా? కానరానికొడుకు—నీతండ్రిపేరు పెట్టుకొంటిమి. ఆకుఱ్ఱవానిని నొక్కసారి బుజమున నెత్తికొంటివా? నీవు వాని నెత్తికొనఁగఁ జూడవలయు నని నాకు ముచ్చట కాదా? అడిద

ము—బెడిద మని యట్టెవచ్చుట—పట్టుబట్ట చుట్టఁబెట్టుకొ
నుట—ముంగాళ్లపైఁ గూర్చుండి మూఁడుమెదుకులు ముక్కున
కంటించుకొనుట—హాల్లుహాల్లు మనుచుఁ బిలుపునకైన నంద
కుండ ముండయింటికిఁ బోవుట—ఈమాత్రమున కింటికి రాక
పోయిన నేమి? పో!

లక్ష్మి—(అప) అత్తా! అంతకఠినములైనమాట లెందులకు? ఆయన
దయయుండి వచ్చినప్పుడే నాకుఁ బండుగ. రావలదని యనుట
యెందులకు?

వెంక—(అప) నీమెత్తఁదనముచేతనే వాఁడు పాడైనాఁడు. నీయో
గ్యతను గాపాడుకొనుటకే నీవు చూచుచున్నావు కాని వానిని
నిరోధించి బాగుచేయవలయు నని నీవు చూచుచుండుట లేదు.
కొంతకఱకుఁదనము వహించి యెదురుతిరిగి నిర్భయముగ నా
తనిని నిరోధించినఁ గాని యతఁడు బాగుపడఁడు. అట్లు భర్త
నెదిరించుట నీకుఁ బరమార్థలోప మని సంశయించుచున్నావు.
అది తప్పు. భార్య గురుస్వరూపయై పనికిమాలినభర్తను
శిక్షింపవలయును. అట్లు చేసినఁగాని నీకు మోక్షము లేదు.
వానికి మోక్షము లేదు.

నారా—అమ్మా! ఒక్కప్రాణమను. మీరు ముగ్గురు. మీకు
నన్నుఁగూర్చి యింతకంటక మెందుకు? నాకు శరీరములో
రోగము ప్రవేశించినది. అమ్మా! నీకంటె నేనే ముందేమో?
నన్నెందు కల్లరిపెట్టుదురు. నామూలమునఁ జంద్రశేఖ కల్లరి
యెందులకు? ఇక్కడనుండి కదలనులే. ఇక్కడనే స్థావరము
నై, యిక్కడనే పాతుకొని యుందునులే— మీకన్నులు
చల్లఁగా నాకు భూశయన మిక్కడనే చేయుదురుగాని లే—

వెంక—నీ మొగము—నీమోర. స్థావరము లేదు—దైనవిగ్రహము లేదు. దర్భశయ్య లేదు—పూలరథమువంటిభార్యయొద్ద సుఖముగాం బండుకో ! పిల్లవానిని మీ రిద్దఱుంగూడ నడ్డముగా గుండెల మీఁదఁ బెట్టుకొని పండుకొనుఁడు. స్వచ్ఛమైన యిల్లాలితో నున్నసుఖము, కడుపారఁ గన్నబిడ్డను మొకమీఁదఁ బెట్టుకొని ముద్దులాడిన సుఖము నెఱిఁగిన ముండకొడు కెవ్వఁడైన, క్రుళ్లుగుడిసెవ్రేటుముండపడుకగదిపాయిఖానాపెరటిలోనికిఁ బో వునా ? బుద్ధిహీనుఁడవై పోయితివి—పూవులతోఁ బూజింపఁ దగిన యిల్లాలియెడల మహాపచార మొనర్చితివి. లెంపలు వైచుకో—లే—అన్నమునకు రా—

నార—నేను రాను.

వెంక—ఎందుచేత ?

లక్ష్మి—అత్తా ! గోదావరిసాని యఁట. కోమటయ్య కన్నెఱికముఁ జేసినందుకు విందుచేసినదఁట.

నార—గోదావరి కాదు–నీ మొగము–కావేరి. అయినను నీ కాగో డవ యెందుకే ?

వెంక—యజ్ఞశాలలో వేదఘోషమునడుమ సోమపానముఁ జేసిన మీతండ్రికడుపున నీవు పుట్టి కన్నెఱికపుగదిలో ఫలాహార ములు చేసితివా ? (అప) లక్ష్మి ! నేను బోవుదును. నీవు రవంత బోధింపుము. అవసర మగునెడలఁ గన్నెఱ్ఱచేయుము. (పోవును.)

లక్ష్మి—నాథా మీయమ్మగా రన్నమాటలకు మీ రిబ్బందిపడవలదు. ఆమె పెద్దది. ఆమె మనకు బుద్ధులు చెప్పఁదగినది. లోకమం తయుఁ బ్రతిష్ఠ వ్యాపింపఁ జేసిన మీతండ్రిగారు కైలాసగతు

బైనాయకదా! వారివంశమర్యాద మీరు కాపాడకపోయిన యెడల నెవ్వరు కాపాడుదురు? అయ్యో! వంశకీర్తి పోవుచున్నదే యని యాందోళనముచేత నామె దేవులాడుచున్నది. తల్లిమాట వినుటకంటెఁ గొడుకు చేయఁదగిన దేమున్నది?

నారా—ఎంతసేపు సొమ్ముపోయినది-సొమ్ముపోయిన దని యొక్కటే గోల-తల్లిముండలకు చావుసమీపించుచున్న కొలఁది ధనవాంఛ హెచ్చగును. ఈపనికిమాలిన సొమ్మువ్వనికి శాశ్వతమో చెప్పు. అెక్కలువచ్చి దానియంత నది యెగిరిపోవుచుండఁగా నే నేమి చేయవలసినది?

లక్ష్మి—పోయినసొమ్మునకు మనము విచారింపవలదు. మీమీఁద నది దిగదుడుపని యనుకొందము. ఇంతటినుండియైన మీరింటి యొద్దనే యుండి, భవతారకసాధన మైన మాతృసేవఁ జేయుచు, నల్లారుముద్దైన పిల్లవానిని బెంచుకొనుచు, నతిథిసేవఁ జేసికొనుచు గృహకృత్యములు నిర్వహించుకొనుచు నుండవలయు నని ప్రార్థించుచున్నాను.

నారా—నాకుఁగూడ నింటియొద్దనే పండుకొనవలయు నని యుండును. అదేమికర్మమో—రవంతసేపైన బుద్ధి నిలువఁబడదు. ఏమి చేయుదును?

లక్ష్మి—అప్పు డేమి చేయుదు రనఁగా—నిలువఁబడి, రెండుచేతులు జోడించుకొని "శ్రీరామచంద్రమూర్తి! నీవు పితృవాక్యపరిపాలకుఁడవు-ఆశక్తిలో సహస్రాంశము నాకుఁ బ్రసాదింపుము. నీ వేకపత్నీవ్రతుఁడవు. ఆశక్తిలో లక్షాంశమైన నాకుఁ బ్రసాదింపుము-రామా! నీలమేఘశ్యామా! నీవు నిశ్చలహృద

యుండవు. అరిషడ్వర్గసంహార్తవు—ఆశక్తిలోఁ గోట్యంశమైన
నాకుఁ బ్రసాదింపుము. ఇట్లొనర్చుట యే గాక—నాతండ్రి!
నీపాదారవిందములయందు సంతతమైన భక్తి నాకుఁ గటాక్షిం
పుము. ఓంశాంతిశ్శాంతి'' యని భగవంతుని ధ్యానింపుము.
ఏమి-నేను జెప్పినట్లు చేయుదురా ?

నారా—(పలుకకుండ గుఱ్ఱుతీయును.)

లక్ష్మి—అయ్యో! అప్పుడే నిద్రించినాఁడే. (లేచి చేతులుజోడించు
కొని పాడును)

కీర్తన.

జయజయ రాఘవ జానకిరామ్-రఘుకులరాఘవ రాజారామ్
రావణమారక రాఘవరామ్-రఘుకులదీపక రాజారామ్
నీరధిబంధన రాఘవరామ్-మారుతిసేవిత రాజారామ్
దశరథనందన రాఘవరామ్-దానవభంజన రాజారామ్
మునిసవనావన రాఘవరామ్-పురహరపూజిత రాజారామ్
మంగళగుణగణ రాఘవరామ్-మంజులభాషణ రాజారామ్
పతితపావన రాఘవరామ్-భక్తినొసఁగుమా రాజారామ్
జానకిరంజన రాఘవరామ్-జన్మవిభంజన రాజారామ్. (జయజయ॥)

నాథా! నాథా! వేశ్యయింటికిఁ బోకుండ నిచ్చటనే పండుకొం
టివిగదా! నాయింటి కిప్పుడు కళవచ్చినట్లున్నది. నాకంటి
కిప్పుడు దృష్టివచ్చినట్లున్నది. సుఖముగాఁ బండుకొనుము.
నిన్ను లేపను. నాథా! మనపిల్లవాఁడు పుట్టి మూఁడుసంవత్స
రములైనదికదా! అప్పటినుండియు నీవు నన్ను స్పృశింపలేదే.
తిన్నగాఁ గంటనైనఁ జూడలేదే. నీ వీమూఁడు సంవత్సరము
లొడలు తెలియని మహానందమునఁ గులటతోఁ గులికిపోయితివే.

నీవు వేశ్యాలింగనసుఖ మనుభవించుచుండఁ బ్రమాదమున
నైన నొక్క క్షణకాల మైన నన్నుఁ దలఁచితివా? నాపాలిటి
నారాయణమూర్తి వగు నీనామమును స్మరించుకొనుచు నేఁ
గాలక్షేపము చేయుచుంటినిగదా! పోనీ! నీవు సుఖపడినయెడల
నాకుఁ జాలును. నీతో నేను జీవించియున్నప్పుడు నీసుఖమే
నాసుఖము కాదా? నిన్ను మందలింపు మని, బెదరింపు మని,
కోపింపు మని, సాధింపు మని మాయత్తగారు నాతోఁ జెప్పి
నారు. నిన్నొక్కమాటయైన నే ననఁజాలను. నేను వయస్సు
లోనున్న పెండ్లామను గాదా! అదిగో! నోరెఱుఁగని పసిపా
పఁడు కాదా! నాథా! నీవు మమ్ముద్ధరింపవలయు నని వేర
నేను జెప్పవలయునా? నేను జెప్పుటకు నీవు తెలియనివాఁడ
వా? నాయదృష్టము బాగగునప్పుడు భగవంతుఁడు నీకే తో
పింపఁడా? పోనీ. దైవేచ్ఛయే జరుగుఁగాక! ఐహికకష్ట మెంత
కాల ముండును? నేఁడో రేపో వెడలిపోవునప్పు డీమాత్రము
నకై యిహలోకదైవ మగు భర్తను దూలనాడుదునా? పుణ్య
ము లేనుసరికదా- ఈపాపపుమూట నాతోఁగూడ నెందులకు?
నాథా! మూఁడేండ్లనుండి నీపాదము లొత్తుభాగ్యము నాకుఁ
గలుగ లేదు. (భర్తపాదములను కన్నుల కద్దుకొని) ఇప్పు డీవిధ
ముగా ఋణవిముక్త నగుచున్నాను. ముప్పదియారుమాసము
లనుండి నేను నీస్పర్శసుఖ మెఱుఁగను. (ముద్దుగొని) ఇదిగో
ఇదియే చాలు. ఇఁక నాలుగేండ్లు నిన్ను దాఁకకున్నను నాకు
కొంగలేదు. నే నిఁకఁ బండుకొందును.(పిల్లవానిని తొట్టినుండి
తీసి తనప్రక్కలోఁ బండఁబెట్టుకొనును.) నాతండ్రీ! నీనాయన
గారు మనపుణ్యమున నీరాత్రి యిచ్చటనే పండుకొన్నారు.

నాయనా! నీవు పుట్టినతరువాత నాకు సుఖశిన మిదియే. నేను
ను బండుకొందును. రామా. రామా. (పండుకొనును.)

నారా—(నిమ్మళముగ లేచి) నేను నిద్రపోవుచున్నా నని యేదో
పనికిమాలిన దైవప్రార్థన చేసినది. దానితో నా కసహ్యము
వైచినది. తరువాత నేదియో నోటిలో గొణగుకొన్నది. కా
ళులు కన్నుల కద్దుకొన్నది. ముద్దొక్కటి పెట్టుకొన్నది. ఈ
ముద్దు నాపుట్టిముంచినది. నాభార్యయొద్దఁ బండుకొనకపోవు
టయే కాక యొకరి నొకరు ముద్దిడుకొన మని నేను జంద్ర
రేఖయొద్దఁ బ్రమాణము చేసితిని. దీనిముండమోయ- దీని
మూలమున నిప్పుడు నావ్రతమునకు భంగము కలిగినది. నేను
ముద్దుఁబెట్టుకొన్నయెడల నాది దోసము కాని యది యట్లు
చేసినయెడల నాదోష మేమున్న దని కొంత సమర్థించుకొన
వచ్చును. సమర్థనవఱకు వచ్చినదా నాకర్మము? మాయమ్మ
నన్నుఁ దిట్టినందువలన నే నిక్కడఁ బండుకొంటి నని వీరియభి
ప్రాయమై యుండును. నేను బుద్ధిపూర్వకముగా నే పండుకొం
టిని. సారాయంగడివానికిఁ జంద్రరేఖ నలుబదిరూపాయలవఱ
కీయవలసియున్నది. వాఁడు దానిని గారాగృహమం దుంతు
నని బెదరించుచున్నాఁడు. దానిమర్యాదఁ గాపాడుటకు నేను
గాక మఱెవ్వరున్నారు? నూర్లకొలఁది నిచ్చెద నని గిరగిర
యింటిచుట్టు తిరిగిన సరసులను సాగనంపి నన్ను నమ్ముకొన్న
దానిపరువు నేనే కాపాడవలసియున్నదికాదా. నాయిల్లాలిమె
డలో నింక మిగిలియున్న నాను దీసికొనిపోవ నిక్కడఁ బండు
కొంటిని. అడిగినయెడలఁ దప్పకుండ నిచ్చును. ఇదివఱ కెన్ని
యో గుల్లలిచ్చిన కారణమున నడుగుటకే మనస్సొప్పకపోయి

నది. అరిమూంోను నాకు వెూవెూటమి యింతయంత కాదు. అందుచేత దొంగతనమే శరణ్యమైనది. నాసొమ్ము నేను దీసి కొనుటలోఁ దక్షుండు లేడు కాని— అయినను బుద్ధిమాలినప్రజలు కాదా? ఎంతసేపు తప్పెన్నుటయందే వారికి ముచ్చట.(భార్య మెడలో నాను దీసికొనును.) ఇది యట్టె బరువుగాఁ గనఁబడు ను. ఇది చాలకపోయినప్పుడు తిరుగ నద్దెయద్దె యని సొమ్మున కెక్కడకుఁ బరుగెత్తవలసినది? పిల్లవానిచేతి యొత్తులుగూడఁ దీసికొందును. (తీసికొనును.) అదిగో! ఒత్తులు పెట్టినస్థలమునఁ జేయి రవంతసన్నగిల్లి యున్నదే. పాపము. ఇవి తీసివైచితిని గాని చేతులు పాడైపోవలసినది. చంద్రరేఖ వీథిగుమ్మములో నాకొఱకుఁ గనుపెట్టుకొని యుండును. త్వరగఁ బోవలయును. వీథితలుపు తీసికొని పోవుదును. ఎవరో దొంగలు వచ్చి యీ వస్తువులు హరించుకొనిపోయినా రని ప్రతీతి కల్గును. ఏదో జరుగును. ముందేమి జరుగునో యనుచింత యొందులకు ?

(నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీరామా !

రాత్రిస్తంభము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—చంద్రరేఖయిల్లు.

ప్రవేశము—నారాయణరావు, చంద్రరేఖ, (సారాబుడ్డిచేతులలో).

చంద్ర—చచ్చిచెడి, చచ్చిచెడి యొక్క-నాను దీసికొనివచ్చితివా? చచ్చునాను— పాతికెరూపాయలైన రాదయ్యెను.

నారా—పిల్లవానియొత్తులుఁగూడ నున్నవి కాదా ?

చంద్ర—ఏవీ! ఇంక నాచేతిలోఁ బెట్టవేమి? అవి నీవమ్ముకొని త్రాగవలయు నని యనుకొంటివా యేమి?

నారా—ఇవిగో (ఇచ్చును).

చంద్ర—(తీసికొని) ఇది యేమి? ఇత్తడివస్తువులే! ఓరి నీగొంతు గోయ— బంగారపువస్తువు లని చెప్పి నన్ను మోసపుచ్చెద వఁటరా ?

నారా—ఆఁ! ఆఁ! నన్ను క్షమింపుము. నే నెఱుఁగను. నన్నాముండ మోసపుచ్చినది.

చంద్ర—నీపెండ్లామే నా?

నారా—అవును.

చంద్ర—దానిసిగ గోయ. ఎంతమోసకత్తెయో ?

నారా—ఇంటికిఁ బోయి దానిని జెప్పు తీసికొని తన్నెదను. తెల్లనిది వెండి, పచ్చనిది బంగార మని నాయూహామే కాని యింత మోస మున్న దని నే నెఱుఁగుదునా ?

చంద్రి—నీ వొకటి యెఱిఁగి యేడ్తువా ? ఏమియు లేదు. పట్టిదద్దమ్మవు. భార్య పతివ్రత యని కొనియాడెదవు. నీభార్య యోగ్యత యిప్పుడు తెలిసినదా ? మూఁడేండ్లనుండి మహాపతివ్రత నీకొఱకుఁ గనుపెట్టుకొని యున్నది. సిగ్గుమాలిన మొగమా ! మూల నున్న యత్తముండ ముసలిదయ్యెను. తొట్టెలో బాలుఁడు మూరెఁడుకంటె నెక్కువ లేఁడయ్యెను. అమ్మగారికి రాత్రి యిల్లంతయు సర్వైశ్వర్యము. అందులో బాపనముండలు! ఇదిగో మీయాఁడువారు వీథినిబడినతరువాతనే కాదా మావృత్తులన్నియు మన్నుగలసిపోయినవి. మూఁడేండ్లనుండి ముసుఁగుఁ బెట్టుకొని ముకుచుకొని మూలఁ గూర్చున్నదా ? ఛీ ! అంతదీక్షతోఁ గనుపెట్టుకొని యుండుటకు తెలివితక్కువ చంద్రరేఖ కాదు.

నారా—దానిరూపము సామాన్యముకాని యున్నవిశేషము యోగ్యతయే కాదా !

చంద్ర—నీవు వచ్చినఁగాని చంద్రరేఖను స్తుతింపవు. అందుకు నోరు రాదు. రాజుగారిప్రధానుఁడు నాకు మాన్య మిచ్చెద నని వార్త చేసినాఁడా ? నే నేమంటిని ? అప్పుడు నీవు నాయొద్దనే యుంటివి కాదా ? చెప్పు—గుటకలు మ్రింగుచు గ్రుడ్లుపెట్టుకొని చూతువేల ?

నారా—మాన్యము కాదు—అగ్రహార మిచ్చినసరే నారాయణరావున

కధీనమైన యీశరీరమును దుద కర్పింపవలసిన దగ్గిఱకే యని
వార్త నంపితివి.

చంద్ర—ఆమాటలో నర్థము బుద్ధిహీనుఁడవైన నీకుఁ దెలియకపో
యెను గాని లోకమంతయు నట్టుడికిన ట్లయిపోయినదే! అసం
గతి యటుండనిమ్ము. తుసికోమటి రాత్రి కైమువంద లిచ్చెద
నని వార్త నంపినాఁడుకదా—దినమున కైమువందలనోప్పిన
సంవత్సరమునకు రెండులక్షలరూపాయలు రాబడి యైనదా?
పెద్దజమీందారీ యన్నమాటయేనా? నే నేమంటిని? చెప్పుం
మన మిద్దఱమే కాదా?

నారా—కోమటిమొగము నీజన్మమునఁ జూడ నని యంటివి.

చంద్ర—చెప్పిననైన నాయోగ్యత నీవు గ్రహింపఁగలవా? అది
యటుండనీ-నీభార్యవస్తువులు దెమ్మని నన్ను నీయింటికిఁ బంపి
యుండునా? పుట్టిమునుఁగవచ్చినది కావునఁ బంపవలసివచ్చి
నది. ఏమి చేయను? నాకర్మము. ఆఁడుదియై పుట్టఁగూడదు.
అందులో వేశ్యయై పుట్టఁగూడదు. మఱి యందులో నీతిగల
వేశ్యయై పుట్టఁగూడదు.

నారా—ఆపుట్టిమునక యేమి! ఏమి!

చంద్ర—సారాపాటదారునకు నలుబది వాకికాదా? ఆబాకి నేను
గొట్టివేసెదను నామాట యేమన్నా వని చెట్టుక్రింది న్యాయ
వాదిచేత వార్తనంపినాఁడు. అందుచేత నీకుఁ దొందర యి
య్యవలసివచ్చినది.

నారా—ఆఁ! ఆఁ! ఎంతపొగరు? లంజెకొడుకు!

చంద్ర—ఆతనితప్పేమున్నది? నేను వేశ్యను గాదా. అందుచే నం
డజకు లోఁకువయే. బట్ట లుదికిన చాకివాఁడు కన్నెగిఁజే.

గుఱ్ఱము గట్టిన జంగమునాఁడు కన్నుగీఁటె. అద్దెకు బండిగట్టిన
దిష్టియుర్యకొడుఁ గన్నుగీఁటె. ఏమున్నది ? నాబ్రతుకు కిట్లున్నది.
పోనీ ! స్వబ్బకు కేమైన సరిగా నున్నదేమో యని యనుకొ
నఁగ—నిత్తడి మొహరులతో సిద్ధమైన పెద్దవున్నవు. నీవు నాకేమి
చేయఁగలవు ? పోనీ—నీపై మమకారము వదలుకొందమన్న
నాతరము కాదు—నన్నుఁ బుట్టించిన బ్రహ్మదేవునితరము కాద
య్యెను. ఎక్కడఁ జావుమంటివి ? నీకేఁ బెద్దపుట్టిమునుక
వచ్చినది !

నా—నీవిశ్వాసము, నీయోగ్యత నే నెఱుఁగక పోలేను. నీవు నా
కొఱ కెంతస్వార్థపరిత్యాగ మొనర్చినది గుర్తింపక పోలేదు.
నాచర్మముతో నీకు ముచ్చెలు కుట్టించినను నీఋణము తీర్చు
కొనలేను. నాభూమి నీ కిచ్చితిని. నాయిల్లు నీదే యయ్యెను.
ఇంతకంటె నే నేమి యీయఁగలను ?

చంద్ర—నీభూమి నా కిచ్చితి వని నీవు దేవ్రలాడ నక్కఱలేదు. నీకుఁ
గావలసినయెడలఁ దిరుగ వ్రాయించి యిచ్చెదను. తీసికో. క్రిం
దటిసంవత్సరము పండలేదు. పన్ను దండుగ యిచ్చుకొంటిని.
ఈసంవత్సరము పండునో యెండునో తెలియదు. దినము లెట్లు
గడచునో యని భయముగా నున్నది. నీ వీకఁ బదుకటింటి
కక్కఱకువచ్చువాఁడవే కాని వంటయింటి కక్కఱకు వచ్చు
వాఁడవు కావు. నా కాసంగతి తెలియును. పోనీ, నీభార్య
నెవరికైన నప్పఁజెప్పి యేదో యుద్యోగము సంపాదించుకొని
నన్నుఁ బోషింతు వేమో యని చూడఁగ నిల్లాలుసంగతి
యని తెగదిగ భాగస్తుఘుంమనయ్యెను.

నారా—నీవు నన్నట్టె మందలింపవలసిన పనిలేదు. నేను నిన్నెటులైనఁ బోషింతును.

చంద్రి—సరే చూతము. నీ వెక్కడికిఁ బోవుదువు? నే నెక్కడికిఁ బోదును? చూడు-నీ వింటికిఁ బోయితివికదా, నీవు నీభార్యయొద్దఁ బండుకొంటివా ?

నారా—నాభార్యయొద్దఁ బండుకొనుటా ? హే. హే. హే ! ఇదిగో! ఈఖాసముఁ జూచినావా ! అన్నమాటకుఁ దిరుగెన్నఁడైన నుంటినా ?

చంద్రి—పోనీ ! నీభార్య నిన్నేమైనఁ గదల్చినదా ?

నారా—పాపము—లేదు.

చంద్రి—మగఁడవయ్యెను-మూఁడేండ్లకింద దానియొద్దఁ బండుకొంటివయ్యెను-నీవు రాత్రి దానిగదిలో నుంటివయ్యెను—తిరిగి యిటకు రావలసినవాఁడవయ్యెను. నిన్నామె యొడలికు స్పృశింపలేదో యిప్పటికైన నెఱుఁగుదువా ?

నారా—నా కిష్టము లేకపోవుటచేత నేను దొంగనిద్రపోయితిని; నన్ను లేపుట కామె కిష్టము లేకపోయెను.అక్కడికిఁ బాపము నన్ను వదలలేక నాదొంగనిద్రలోనే నన్ను బుగ్గమీఁద ముద్దుపెట్టుకొన్నది.

చంద్రి—అయినదా ? ఇఁక నీవ్రతము మండిపోను. ఎందు కామీసము ? గొరిగించుకో.

నారా—నాతప్పు లేదు కాదా ?

చంద్ర—ఏదౌడమీఁద ముద్దుపెట్టుకొన్నది ?

నారా—ఇదిగో—ఈకుడిదౌడమీఁద.

చంద్రి—ఆదౌడ గాడిదెమూత్రము పెట్టి కడిగి, పిడక నిప్పుపెట్టి

కాల్చి, యాదొడ్డపైపు పంక్తన్ని యీడదీయించుకొన్నఁ గాని యది పనికిరాదు. మూఁడేండ్లదీక్ష కుక్కముట్టుకొనిపోయి నదా ? వినవలేకపోయినావు.

నారా—నే నప్పుడే వసే యేఁచ్చినాను. మించిపోయినదాని కేమి చేయవలసినది? నే నింక మాయింటి కెన్నఁడును బోను. ఇది ప్రమాణముగాఁ జెప్పినమాట. ఈప్రమాణము మీఱినయెడల నీవు నన్నెంతపనిచేసినను నే నొప్పుకొందును. ఈసారిమా త్రము తప్పినయెడల మీసాలే కాదు, బుఱ్ఱకూడ గొరిగింప కొందును.

(నేపథ్యమున) చంద్రీ! మంగలి వచ్చినాఁడు.

నారా—పిలిచినల్లు వల్లకాడుగాను. వీఁ డెవఁడో సమయానికే వచ్చి నాఁడు.

చంద్ర—బుడ్లు తెచ్చినాఁడా ?

(నేప.) ఆఁ.

వేశ్యమాత—(ప్రవేశించి, ఇదిగో. (బల్లమీఁదఁ బెట్టును) (అప) సారాపాటవారుఁ డొక్కసావుగంటలో వచ్చెద నని మంగ లితోఁ జెప్పినాఁడఁట. ఈదరిద్రపుముండకొడుకు నావల కీడ్చి వేయుము.

చంద్రి—(అప) పోనీ. ఏవో మాటలు చెప్పి నీవసారాలోనికిఁ దీసి కొనిపోఁగూడదా ?

వేశ్యమా—(అప) ఊహూ.

చంద్రి—(అప) దేంద్రయాయన నీకొఱకు వచ్చినాఁడా యేమి ?

వేశ్యమా—(అప) ఆగొడవ నీ కెందుకు— వీనికి గొంతుకవఱకు సారా పోసినయెడల నేవో వెఱ్ఱికేకలు పెట్టును. ఆవంకపెట్టి

ద్వితీయాంకము.

యావలికి గెంటి తలుపువైచికొందను. పాత్రా...
డనే యీశవ మావలికిఁ జోవలయును

చంద్ర—(అప) సరే నడు. (వేశ్యమాత నిష్క్రమించును.)

చంద్రి—నారాయణరావు! నీరసముగా నున్నావేమి? కునికిపాట్లు పడుచుంటివేమి?

నారా—ఈరాత్రి భోజనము చేయలేదు.

చంద్రి—(పాత్రలో సారాపోసి) ఇదిగో! ఒకపట్టు పట్టు.

నారా—(త్రాగును) బెవ్వు (త్రేంచును.) బాగుగనే యున్నది. గాటు గానే యున్నది. ఆగాటులో మోతాదైన కమ్మందన మున్నది. అంతేకాని గొంతుకలో వెట్టిమంట లేదు. గొంతుకలోనికి జరజర సాపుగా దిగిపోవునది కాని యెక్కిలికాని యెగుపుకాని యేమియు లేదు.

చంద్రి—మఱియొకవంపు వంపవోయి.

నారా—అక్కఱలేదు. నరములకు చుఱుకైన గమనిక, కదలిక కలిగినవి. చంద్రోదయమైనట్లు స్వచ్ఛముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ప్రకృతియంతయు షౌరము చేయించుకొన్నట్లు నున్నగ నున్నది.

చంద్రి—ఇఁక రెండుపీల్పులు పీల్పవోయి పెద్దమ్మా!

నారా—(త్రాగును.)

చంద్రి—ఇప్పు డేలాగున నున్నది?

నారా—ఆ— (దీర్ఘముగా నుతివేయును.)

పదము.

సానిదాని దెచ్చినాఁడు సంతలోఁ బెట్టినాఁడు
గోనెగుడ్డ గప్పినాఁడు కోకకొంగు లాగినాఁడు—
వాః వారేవాః వారేవాః

ఇదిగో మీసము. పదునాల్గవ ముండల నుంచుకొందును. హే. హే. హే. తమాషా (తూలుచున్నాఁడు.) ఉండరా లంజకొడుకా! మీఁదఁ బడెద వేమిరా? ఆఁగు. అక్కడనే పొఁగు. త్రాగి తెలియక కాలాడుచున్నావా?

చంద్రి—ఏమి పొయ్యద్దరి? నారాయణా! ఆవలికిఁ బో.

నారా—నేను బోను. నేను బోను. పొమ్మనుట కెవ్వని కధికారము లేదు. నాకొంప నాగోడి—నాదూడ నాదుడికి—నాయిల్లు నావాఁకిలి. నీ వాఁడుదాన వైనయెడల నేను మగవాఁడను. మగవానికి మీస మెంతడాబో యాఁడుదాని కదిగో! అది యాతడాబు—హే హే హే! దానిపే రెందులకుఁ దలపెట్టలేదో యెఱుఁగుదువా? అసభ్యము—ఎవరికి? చదువుకొన్న నపుంసకపుముండకొడుకులకు— హే హే! మాకు పుంస్త్వవృద్ధికి మందెందులకు?

చంద్రి—పో— ఆవలికిఁ బో.

నారా—దండాలు. నీపాదాలకు దండాలు. నీయమ్మకడుపు చల్లగా, నీయత్తకడుపు చల్లగా వేయేండ్లు వర్ధిల్లు. బ్రాహ్మణులమాన్యాలన్ని వేసికో— వేసికో నీసిగగోయ. అమ్మవారిజాతరను సిడిబొమ్మను ద్రిప్పినట్లు గిరగిరద్రిప్పినయెడల—ఓ—అంకులరాట్నమంత సొగసు. (తూలుచున్నాఁడు.) ఎక్కడఁ జూచిన నెత్తువల్లమే కాని సాపైనదారియే కనఁబడదేమి? ఎవఁడురా నన్ను ముందుకుఁ ద్రోయుచున్నాఁడు? ముండకొడుక! డొక్క చీల్చి రాలు గొట్టెదను.

చంద్ర—అమ్మా! నీ పీతనిచేయి పట్టుకొని యావలికిఁ దీసికొనిపొమ్ము.

(వేశ్యామాత ప్రవేశించి నారాయణరావుచేయి పట్టుకొనఁబోవును.)

నారా — వాహ్వా, వాహ్వా!

పదము

నెత్తిమీఁద ముగ్గుబుట్టోయి నాసామి
కంటిలోను ప్రత్తికాయ
మేఁకలాగునఁ జిన్నగడ్డం నాసామి
కాకిబొడ్డు మేనిరంగు
నోటిలోను జుట్టపీకోయి నాసామి
గుండెమీఁద గంగడోలు
వీపుకింద నులకకుక్కోయి నాసామి
కుక్కకింద కంటికుక్క

హెహే. చూచినావా! సరస్వతివి! గ్రామ్యభాషాసరస్వతివి నీవే! నీయాశ్రితులము మేము. నాకవితాధార కనిపట్టితివా. ఇంతధార గంగాప్రవాహమువలె నాకెందులకుఁ గలిగినదో యెఱుఁగుదువా? వేశ్య నుంచుకొనుటచేత — అది దానికిటు కు — హెః హెం హే — కాళిదాసున కెందులకుఁ గలిగినది? ధూర్జటికవి కెందులకుఁ గలిగినది? నిజమైనకవితాధార గల యందఱకుఁగూడ సానిసంపర్కము తద్దినతద్దినములాగునఁ దప్పదు. ఒక్కటే శాసనము. కైలాసము మొదలుకొని రావణాసురుని కావ్యమువఱకు.

వేశ్య — నీవు మాటలాడక నాతో రా. (లాగును.)

నారా — నీతో రానా! నీతల్లిసిగదరగ- నీయయ స్నేకడ- నావయ స్నేకడ! ఎంతయేతము పెట్టుగాఁ జెప్పినావు! దేంసరి సుబ్బన్నమాట యేమి చెప్పినావు? నుంగిలి అబ్బాయిమాట యేమి చెప్పినావు? వారిద్దఱను వదలుకొంటి నని మరణశాసనము

వ్రాసి న్యాయసభలోఁ బెట్టి దర్భశయ్య వేసికొని పండుకో. అప్పుడు నాపౌరోహిత్యము. జీవప్రాయశ్చిత్తము చేయింతునో కాక గర్భాధానపుమంత్రమే చెప్పుదునో నాతమాషా!

చంద్రి—అమ్మా! త్వరగ సాగనంపవేమి? నీవుకూడ వినోదము చూచుచుంటివా యేమి?

వేశ్య—నీ వల్లరి చేయుచున్నావు. వీథిలోనికిఁ బో! లేనియెడలఁ జీఁపురుతోఁ గొట్టెదను.

నారా—చీఁపురుతో నీవు నన్నుఁ గొట్టినయెడల నేను జెప్పుతోఁ గొట్టనా? ఆమాత్రపుఁ బౌరుషము లే దనుకొన్నావా? నీముండమోయ. రా. కట్టు- కాసెకోక కట్టు- రా. నాపర జాబీ మైసూరీ తడాఖా చూతువుగాని. (దంపమీఁదఁ గొట్టుకొనును.) పట్టు. ఇదిగో, ఈలాగున నోడుపుఫట్టు— కోడివంపుఁగాపు చూడలేదా? నే నట్లు కాపు కాచితిని. నీ వొత్తిగిల్లు. అయ్యో! నీతల గొరగ. ఒత్తిగిల్లవేమి? (తన్నును.)

వేశ్య—ఓరిగాడిదకొడుకా! ఎంతతన్నుఁ దన్నితివిరా— నీకాలు తెగిపోను. (చీఁపురుకట్టతోఁ గొట్టును.)

నారా—అమ్మ నీగొంతుగోయ! పర్వతమును వజ్రాయుధముతో దేవేంద్రుఁడు గొట్టినట్లు కొట్టితివే. ఏ వ! తెక్కలూడలేదుగాని మెక్కల్లమాత్రము వచ్చినవి. ఏ.వ! కొట్టినదెబ్బ గుండె కెగఁదట్టినది. ఏ ఏ! వర్షాలు లేవేమో, యెక్కడను మంచినీళ్లు దొరకకుండ నున్నవి. ఎంతసామంతమైనను జిగురుసారాయి. నాలుక పీఁకికొనఁదగిన ట్లున్నది. తాటికల్లు—యీఁతకల్లున్నవే— ఇవి కొట్టకొట్టు— పాటకపుజాతికొఱకు. బ్రాహ్మణునకు మాత్రము చిగురుసారా పెట్టినది పేరు. నడికి తగ్గు లేదు. విలు

వకు హెచ్చులేదు.. అది యగ్రజాతి కన్నివిధములచేతఁ దగి
నది. ఇఁక జమీందార్లు! అబ్బ! నిప్పుకోళ్లు! వారిత్రాగుడు
ముందు మాది చచ్చు—చచ్చుముష్పాతిక—సరాసరి! నీమబు-
ద్ధికిబుద్ధి యొక్కగుర్రిక్కలో వంపుపెట్టినజమీందారుఁ డున్నాఁ
డే— అతనిబ్రతుకే బ్రదుకు— బ్రహ్మజ్ఞానికి దేహాభిమానముం
డదు. అతనికి నుండదు. ఒడలు చీరినసరే— తగులఁబెట్టినసరే.

చంద్రి—అమ్మా! ఇఁక రెండుకొట్టి యావలి కీడ్చివేయక శ్రీమాచెద
వేమి ?

వేశ్య—(చీఁపురుతోఁ గొట్టును.)

నారా—అహాహా! బ్రహ్మాస్త్రప్రయోగ మైనట్లున్నది.

(వేశ్యమాత గెంటుచున్నది. నారాయణరావు గుమ్మమున
కావల క్రిందఁ బడును. వేశ్య తలుపు వైచుకొనును)

నారా—(లేచుటకుఁ బ్రయత్నించి లేవలేక రెండుసారులు పడి లేచు-
ను.) దీనిని జంపి చాకిరేవుబల్లమీఁద సారాపోసి యరుగఁదీసి
యరుగఁదీసి యదుకులమునకుఁ బుట్టినముసలమునువలె గోదా-
వరిలోఁ గలిపెదను. అంతమట్టుకు సంకల్పించుకొన్నఁగాని
పనిజరుగదు. వేశ్యాకులమున కెల్ల నిదే కీడు. ఈకీడు దీసిన
ఖ్యాతి నాకుఁ గలుగవలెను. ఎవఁడో నాయొద్దకు వచ్చుచు
న్నాఁడు.ఎవఁడవురా నీవు—నీయాకేవిధా—నీపేరేమిరా? డొక్క
చీల్చి రాలు గొట్టెదను.

(ఒకరక్షకభటుఁడు ప్రవేశించి యాలవైచును.)

నారా—అదిగో. ఆలాగున సుతిపట్టు. ఇఁక నామేజువాణి చిత్తగించు.

(మద్దెలకు దండముపెట్టి రక్షకభటునకు దండముపెట్టును.)

కీర్తన—కాంభోజి.

ఉన్నమగతనమెన్న సున్నకుసున్నైనన
వన్నెల చిన్నెల నెన్నఁదరమటే!

(పాడి యభినయించును.)

నాలినను భవింపఁ జేతగానినీను మూతిపైమీసాలు ప్రేతపైఁబూవులె॥
ఉన్న॥

సుతిమానితి వెందుచేత ? నెత్తిమీఁద టంగునఁ దాళపుచిప్ప
తోఁ గొట్టెదను. (రక్షకభటుని నెత్తిపైఁ గొట్టును.)

(రక్షకభటుఁడు వానిని బట్టుకొన యత్నింప నతఁడు పరుగె
త్తును. ఇంతలో మఱియొకరక్షకభటుఁడు ప్రవేశించును.)

2 ర—బ్రాహ్మణుఁడా ! నీ వెవఁడవు ?

నారా—నేను జంద్రరేఖమగఁడను.

1 ర—చంద్రరేఖ లెంద ఉన్నారో— వారిలో నీ వెవఁడవు ?

నారా—వాచాదోషములు. జాగ్రత్త. మూఁతిపైఁ గొట్టెదను.

2 ర—అయ్యయ్యో ! ఇతఁడు మన పెద్దశాస్త్రులుగారికొడుకురా !

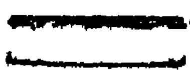
1 ర—ఎవఁడైన నేమి- కొట్టులో నుంతము.

నారా—నన్నుఁ బట్టుకొందురా ? ఏదీ పట్టుకో— (పరుగెత్తఁబోవును.
తూలి క్రిందఁ బడిపోవును.)

2 ర—రామరామా ! పీనియిల్లు నే నెఱుఁగుదును. అక్కడకుఁ దీసి
కొనిపోదము. పట్టుకో— మన కెప్పటిఋణసంబంధమో !

(ఇద్దఱు పట్టుకొని నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీరామా!

రాతిస్తంభము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—నారాయణరావుగృహము.

ప్రవేశము—మంచముపై వెంకమ్మ, క్రింద లక్ష్మి.

వెంక—ఇంకను లేవలేదా?

లక్ష్మి—లేచి భుజియించి తిరుగఁ బండుకొన్నారు.

వెంక—ఈదుర్గుణముకూడ నున్నట్లు వినలేదు. ఇదికూడ నున్నదా? అయ్యయ్యో! ఎంతమంచివంశములో నెంతతుచ్ఛుఁడు పుట్టినాఁడు! ఆమహాత్ము లదృష్టవంతులు కావున నీయమాంగళ్యమును జూడకుండ వెడలిపోయినారు. నాతను వట్టిపోయినది కాదు. (తలపైఁ గొట్టుకొనును.)

లక్ష్మి—అత్తా! జబ్బుగ నున్నారు. మనస్సున కుద్రేకము తెచ్చుకొనకుఁడు. రోగము హెచ్చగును. భద్రముగా నుండవలయును.

వెంక—రోగము హెచ్చుకావలయు ననియే దేవులాడుచున్నాను. చావవలయు ననియే చేతులెత్తుకొని మ్రొక్కుచున్నాను. ఇప్పుడు సాయంకాలము కావచ్చినదికదా.

లక్ష్మి—ఔఁ.

వెంక—ఇదివఱకు వచ్చిన వాతపుటెక్కు వచ్చి యెంతసేపైనది?

లక్ష్మి—రెండుగంటలు కావచ్చినది.

వెంక—నీభోజనమైనది కాదా?

లక్ష్మి—అయినది.

వెంక—నీభర్త యుదయామునుండియు దానియింటికిఁ బోలే దేమి?

లక్ష్మి—ఏదీ? రెండుయామములవఱకు వెనుకటితిక్క వదలనే లేదు. లేచి స్నానముచేసి భుజించుటతోడనే తిరుగఁ గునికిపాట్లు రాఁగఁ బండుకొన్నారు.

వెంక—కుఱ్ఱవాఁ డెచ్చట నున్నాఁడు?

లక్ష్మి—తొట్టిలోఁ బండుకొన్నాఁడు.

వెంక—ఇంటిదాసి వచ్చినదా?

లక్ష్మి—వచ్చినది.

వెంక—ఈరాత్రి యిచ్చటనే పండుకొనుమని దానితోఁ జెప్పవలయునుజుమా.

లక్ష్మి—అత్తా! చెప్పితిని.

వెంక—ఉదయమున వచ్చిన వైద్యుఁ డేమన్నాఁడు?

లక్ష్మి—ధనుర్వాత మని యన్నాఁడు.

వెంక—అది యపాయకరమైన వ్యాధియే యని చెప్పినాఁడా?

లక్ష్మి—కొందఱకు నిమ్మళించిన దని చెప్పినాఁడు.

వెంక—దానికేమికాని యావైద్యుని రాత్రి యొకసారిరమ్మని చెప్పితివా?

లక్ష్మి—రాత్రి వచ్చెద నని యాతఁడే చెప్పినాఁడు. కాని యాతని మందు మీరు పుచ్చుకొనలేదుకదా— వైద్యుఁ డెందులకు?

వెంక—మందుపుచ్చుకొన్న యెడలఁ గుదురునేమో యనుభయముచేతఁ బుచ్చుకోలేదమ్మా. వైద్యుఁడు రాత్రి యొకసారి వచ్చునెడల

నా ప్రాణోత్క్రమణసమయ మెప్పుడో చెప్పినయెడల నీవు జాగ్రత్తగా నుండఁగలవని—

లక్ష్మి—అయ్యో! అదేమిమాట? మీకుమారుఁ డిక్కడనే యుండును గాదా?

వెంక—ఉండు నని చెప్పినాఁడా?

లక్ష్మి—లేదు కాని మీ కింత జబ్బుగానుండగా దానియింటికిఁ బోవ రనుకొందును.

వెంక—ఇంత కాదు. ఇంతకంటె శతగుణములు జబ్బుగానున్నను వాఁడు పోకమానఁడు.

లక్ష్మి—అదిగో మీకుమారుఁడు వచ్చుచున్నారు.

(నారాయణరావు ప్రవేశించును.)

నారా—నీ కేమి మతియున్నదా లేదా? రెండవసారిపండుకొన్నప్పుడు రవంత లేపలేకపోయినావా?

లక్ష్మి—బడలియున్నా రని యూరకుంటిని. క్షమింపవలయును.

నారా—అమ్మా! ఏలాగున నున్నావు? మఱేమియు భయము లేదు లే. ఊరక బెంగపెట్టుకొని యేడువకు. ఈముసలివాండ్రకుఁ జావనఁగ నింతయంత భయము కాదు. ఈధనుర్వాతరోగము పైకి భయంకరముగాఁ గనఁబడుటయే గాని యపాయకరమైన రోగము కాదు.

లక్ష్మి—తఱచుగా నపాయకర మనియే వైద్యుఁడు చెప్పినాఁడు.

నారా—డబ్బుకొఱ కట్లు చెప్పుదురు. వైద్యుల డాబుమాటలకు మోసపోవలదు. చంద్రరేఖతల్లి నాగిముండకు సరిగా నిదియే రోగము. ఒకదినముకాఁబోలు నులకమంచముమీఁద నున్నది. రెండవదినమున మొన్నలాగున నింటిలోఁ దిరిగినది. ఇదివఱకే

లేక లేదని దేవ్రలాశిన వాఁడనుగా నా? ఇఁక నైనఁ బోవలదా ?
లక్ష్మి! ఆఁ. ఆ. గట్టిగఁ బ్బుకో!
(వెంకమ్మకు ధనుర్వాతము వచ్చినది. నారాయణరావు లక్ష్మి
యు నామెను పైకి వంగనీయకుండ నొక్కియుంతురు. రెండు
నిముసములకు యథాస్థితి నొందును.)

నారా—ఇక్కడి కీపూఁట గడఁచినది. తిరిగి రాత్రి యిట్లువచ్చునోలేదో
చెప్పలేము. నిద్రపట్టినయెడల రాదులే. రేపటినుండి సుఖము
గా నుండును. లక్ష్మీ! తలుపువేసికో. వెళ్ళుదును.

లక్ష్మి—(అప) అమ్మగారితోఁ జెప్పకుండఁ బోవుట తప్పుకాదా ?

నారా—అమ్మా! నీకేమియు భయములేదు. నేను వెళ్ళుదును.

వెంక—నేను జావ నని శపింపకుము. నేను జావవలయునని వే కోరు
కొనుచున్నాను. నన్నుఁ ద్వరగఁ దీసికొనిపొమ్మని మృత్యుదే
వతకు మ్రొక్కుకొనుచున్నాను. ఎందుచేతనో యెఱుఁగుదువా?
నీయవకతవక చూడలేక, నీయమంగళప్రవర్తన సహింపలేక,
నీవలన నీవంశమునకుఁ గలిగిన యప్రతిష్ఠను భరింపలేకచచ్చు
చున్నాను. నాచావునకు నీవే కారణమవు. ధనుర్వాతరోగము
వ న్నేమియుఁ జేయలేదు. మహామారియైన నన్నేమియుఁ జే
యలేదు. నీకంటె నాకు మహామారి లేదు. మాతృహంతవై
న నీమొగముజూడఁ బాపముకావునఁ బో—

నారా—అమ్మా! ఎందుకీ వెఱ్ఱిమాటలు? మొట్టమొదటినుండియు
నీవు నన్నిట్లే వేధించుకొని తింటివి. ఇంటిలోఁ బో రూరకపో
వునా? ఈకొంపకు వచ్చిన దరిద్రతకు నీవే కారణమవు.
ఏమో పెద్దది. ఛాందసురాలు. ఆమెకుఁ దోఁచినమాటలు
మంచిచెడ్డ లెఱుఁగక ప్రేలుచుండును. ఆమెను ధిక్కరించుట

నీతిగా వని నేను నోరుమూసికొని యింతకాలము పడియుంటిని. నన్నూరకుండనీయవే! నానోరు బైట నేలవేయుదువు? డబ్బు లేదు, డబ్బులే దని యాముండ యక్కడ నన్నుఁ గోసికొని తినుచున్నందులకే యేడ్వనా? రాకరాక మొగుడుల కింటికి వచ్చినప్పుడు నీవు నన్నుఁ గొడుకని—ప్రేమయని—నాపిండకూ డని—నల్లనుడుగనియు లేకుండ సాధించుచున్న సాధింపులకే యేడ్వనా? ఈబాధపడలేక, సంతతమైన యీఅంపపుఁగోఁత గాఁగలేక యేదో రవంతసేపు మైమఱపుగా నుండునని, కాసం తసే పుత్సాహముగా నుండు నని నాల్గుచుక్కలు—వెగటుపడి వెగటుపడి—బలాత్కారమున గొంతుకలోఁ బోసికొనుచు న్నాను. అది యొకతప్పా? నాతలమీఁద నెగిరిపోయిన వా రెందఱెందఱు త్రాగుచున్నారో యెఱుఁగుదువా? త్రాగినం దువలన గౌరవహాని యెవ్వరికి లేదు. త్రాగినందువలన నింకను గౌరవవృద్ధియైనవారిని నే నెందఱినో యెఱుఁగుదును. యజ్ఞా దులుచేయు ముండకొడుకులు సోమపానము, సోమపాన మని చెడఁద్రాగి చెడఁద్రాగి శ్రోత్రియు లనిపించుకొనుటలేదా? సోమపత్రిరస మెట్టిదో, నాముతాఁడికల్లట్టిది. త్రాగనివా రెవ్వరును లేరు. ఉండుట కవకాశమే లేదు. మనమాట లెక్క యేమి? అవతారపురుషులకుఁ దప్పలేదు. బలరాముఁడు చెడఁ ద్రాఁగి తెయితక్క లాడలేదా? కృష్ణమూర్తి గొంతుకముడి వఱకుఁ ద్రాఁగి గంతులువేయలేదా? అమృత మమృత మని దేవతలు ద్రాఁగిన దేది? శుద్ధమైన కల్లు. (అప) లక్ష్మీ! రాత్రి నీవస్తువులు హరించితి నని మీయత్తతోఁ జెప్పితివా? —(అప) చెప్పలేదు. చెప్పను.

నారా—(అప) అదే మంచిపని. లేనియెడల నామె యందుకొఱ కొక పెద్దగొడవ చేయును.

లక్ష్మి—(అప) ఈరాత్రి మీరిల్లు కదలకుఁడు. ఎందులకైన మంచిది. భద్రముగా నుండుము.

నారా—(అప) ఏమి నీవెఱ్ఱి! ఈమె చచ్చిపోవు నని యనుకొనుచున్నావా? వట్టిమాట. ముసలివాండ్రకు సకాలముగఁ జావు వచ్చుట యెంత యదృష్టము! అట్టియదృష్టము పట్టదు. నే నెఱుఁగుదును.

లక్ష్మి—(అప) పోనిండు. మఱింత మంచిది—మీ రింటిలో నుండరాదా? ఆమె మరణింపకపోయినను నే నొక్కతె నామెతోఁ బాట్లుపడఁగలనా? ఆమె కెగుపులువచ్చినప్పుడు నే నొక్కతె నడఁచిపట్టుకొనఁగలనా?

నారా—(అప) మనయింటిలో దాసి నుండు మని చెప్పు. అది రాకపోవునెడల నాగిచెల్లెలు సుభద్ర యనుమంతురసాని యున్నది. దానిని బంపెదను. ఏదో దాని కిచ్చెదము. అంతేకాని నీ వొక్కతె వుండు మని నేను చెప్పుదునా?

వెంక—వెళ్లినాఁడఁటే?

లక్ష్మి—లే దత్తా! ఇక్కడనే యున్నారు.

వెంక—వెళ్లకపోయితి వేల? నీకు భార్య కావలయునా? బిడ్డ కావలయునా? కన్నతల్లి కావలయునా? ఒక్కముండతక్క—నీకే మియు నక్కఱ లేదు. తల్లి కిక్కడ రోగము—కొడుకున కక్కడ భోగము. తల్లి కిక్కడ నేడ్పు, కొడుకున కక్కడ సంతోషము తల్లి కిక్కడ భూశయనము— కొడుకున కక్కడ వేశ్యా

బాహులశయనము. తల్లి కెక్కడ నవసానగంగోదకపానము, కొడు
కున కక్కడ సురాపానము. అది కాక—

నారా—అమ్మా! ఇన్నిమాట లింతపొందికగాఁ జెప్పినదానవు నీకు
రోగ మేమిటి- నా శ్రాద్ధము. నీకు రోగ మనుకొన్నవారికి
రోగము. చావుచావని సులభముగా నందువు కాని యదిమా
త్రి మంత పైపై నున్నదా- అమ్మా!

లక్ష్మి—(అప) నాథా! తల్లిగారి నట్లనుట తగునా? ఆమెచిత్తము
నొవ్వఁదగదు.

నారా—(అప) ఛీ గాడిదా! నోరుమూసికో- నీకెందులకు?

వెంక—ఏమంటివిరా? పశువా! శుంఠా! నాది దొంగరోగమా?
నే నెందుల కీదొంగతనము చేయవలయును? నీవేశ్యతో
నీవెంత సౌభాగ్య మనుభవించుచున్నావో నేను నాదాసిని,
లక్ష్మి నైన నెఱుఁగకుండఁ, బంపి కనుఁగొనుచున్నాను. అం
తవఱకు మఱియొకనితోఁ గులికి కులికి హుస్సు హుస్సనుచు నీవ
లికి నీయొద్దకు వచ్చి కాళ్లునొప్పులని యది దొంగరోగ మభిన
యింప నీవు శ్రీరామనవమినాఁడు దానికాళ్లు లొత్తలేదా?
అదిగో! దేవతార్చనలోనున్న సీతారామములకు జోడింపవల
సిన నీచేతులు—కన్నతల్లికాళులపై రాయవలసిననీచేతులు—
పితృదేవతలతర్పణకాలమం దుపయోగపడవలసిన నీచేతులు—
గుడిసెప్రేటుముండకాళులు పిసుకుట కక్కఱకు వచ్చినవా?
నీచేతులు తెగిపోను. నీతండ్రికంటె, నీతల్లికంటె, శ్రీరామ
చంద్రమూర్తికంటె నదియే నీ కుత్తరగతిప్రదాత్రి యని దాని
కాళులఁ బడితివా? నీబ్రదుకు మండిపోను. నీవు తండ్రి కర్ఘ్య
మీయ నక్కఱలేదు- తల్లి కుపచారముచేయ నక్కఱలేదు,

శ్రీరామచంద్రమూర్తిని స్మరింపనైన నక్కఱలేదు. అదిగో. అదిగో! ఆమహాతేజస్విని! ఆపతివ్రతాశిరోమణి! నోటిమాటకైన నెఱుఁగని వట్టిగోల! సంతతభగవచ్చింతాపరాయణయైన భక్తురాలు! ఆమెకాళ్లపైఁ బడి 'నేను ద్రోహిని, నన్నుఁ గటాక్షింపు' మని యేడ్వుము. నీసర్వపాపములు నశించును. మహాపతివ్రతాసేవకంటె, భగవత్సేవ యెక్కువది కాదు. నీవట్లు చేయవా? పో. నాకుఁ గొడుకు లేఁడు. నాకుఁ బుట్టిన దిదిగో! ఒక్కతయే కూఁతురు. ఇదియే నాబ్రదుకు పరిసమాప్తి నొందించును.

నారా—నీయిష్టము. నేను నీవు లేనప్పుడు నేనుఁ జేయఁదగిన దేమున్నది? చావఁదలఁచినవారి కెవ్వరుఁ జేయవలసినది యేమియు లేదు. నే నిక్కడ నుండను.

లక్ష్మి—నాథా! అమ్మగారియిష్టము ననుసరించి యిచ్చట నుండఁ గోరుచున్నాను.

నారా—ఉండవలయుననియే యున్నదనుకో—ఈమె కుట్టుమాటలు సహింపలేకుండ నున్నాను. నే నిచ్చట నెట్లుండఁగలను?

వెంక—నీ బాగును గోరి—కొడుకవైన నీకుఁ జేటొడపై నాశిర ముండఁగా నేను బ్రాణము విడిచిపెట్టినన్ మాటలైన నీకుఁ దక్కింపనెంచి నిన్ను నేను దిట్టినతిట్లు సహింపలేవా? వేశ్య కొట్టిన చీఁపురుదెబ్బలు— అదిగో— కుడిప్రక్కను— అవి సహింపఁగలవా? ఇంకను దానియొద్దకే పోవ నిశ్చయించుకొంటివా? చెప్పకంటెఁ జీఁపురే యధమమే. ఈసారి దేనితో దెబ్బలు తినుట కక్కడకు వెళ్లుచున్నావు?

నారా—ఈదెబ్బలు తిని నే నూరకుండలేను. నేను గొట్టకమానిని

నను కొంటివేమి ? ఆతరువాత నింకజరుగవలసిన గ్రంథముకొ
అకే యిప్పుడు పోయెద ననుచున్నాను. నన్నీవు రక్షింపవ
లదు. నేను గాశికి పోవుదునా ? రామేశ్వరము పోవుదునా ?

వెంక—ఛీ ! తుచ్ఛుఁడా ! నీబ్రదుకునకు కాశీరామేశ్వరములుగూ
డనా !

నారా—నే నిచ్చట నుండను. లక్ష్మీ ! వింటివా. ఇంటిలో దాసియో
మఱియొకతెయో యిక్కడ నుండును గావున రవంతతొందరగా
నున్న దని తెలిసినప్పుడు నాకు వ్రాసిచే వార్త పంపునెడలఁ
బరుగెత్తుకొని వత్తును. చీటికిమాటికిఁ దొందరపడి, మీరు
శ్రమపడి నన్ను శ్రమపెట్టవలదు. నిన్న రాత్రి నిద్ర లేదు. దాని
యింటితలుపు గట్టిగఁ గొట్టినయెడల నే నటనే పండుకొందును
గావునఁ దలుపు తీయుదును. మరేమియు భయము లేదు.
అన్నియు బాగుగనే జరుగును. అమ్మా ! నేను వెళ్ళుదునా ?

వెంక—నన్నడుగ నేల ?

నారా—తప్పనిసరిగఁ బోవలసివచ్చినది.

వెంక—నీతండ్రి పరమసాధువు. మహాపండితుఁడు. నేను బతివ్రతను.
స్వప్నమందైనను బరపురుషసందర్శన మెఱుఁగను. అట్లుకాక
నేను వ్యభిచారిణినై యుండునెడల నీవు నీతండ్రికి పుట్టక మఱి
యెవ్వరికో పుట్టితి వని నేను నిశ్చయించుకొనియుందును. ఇట్టి
తండ్రికి, నిట్టితల్లికి నిట్టికొడుకవు పుట్టితివి. తల్లిదండ్రులకుఁ
గొడుకులకు గుణములలో సంబంధ ముండక తీర దనుమాట
తప్పు. మేము నిన్నుఁ బుట్టింపలేదు. నీప్రారబ్ధము ననుసరించి
నీవు మ గర్భములఁ బడితివి. మా ప్రారబ్ధము ననుసరించి నన్ను

గంటిమి. ఇంక నీకర్మము నీదే—నాకర్మము నాదే—నిన్ను నే నింకఁ జూడను—పో.

నారా—ఉన్నకొలఁది నొక్కటే వెఱ్ఱిధోరణి. (పోవును.)

లక్ష్మి—అచ్చి—అచ్చి—(అచ్చి ప్రవేశించును.)

లక్ష్మి—అచ్చీ! నీ విక్కడ నుండుము. ఈరాత్రి యిక్కడనే పండు కొను మని చెప్పితినిగాడా?

అచ్చి—అట్లే పండుకొందును. నా కేమియుఁ గష్టము లేదు. అమ్మా! బాబుగారు వెళ్ళినారా?

లక్ష్మి—(అప) వెళ్లినారు. అచ్చీ! నీవు చచ్చిపోవువారియొద్దనుండి యెప్పుడైన జూచితివా?

అచ్చి—(అప) చూడకేమమ్మా! నామగఁడు పోవుచుండగాఁ జూచితి నమ్మా!

లక్ష్మి—(అప) ఏమైనఁ గష్టపడినాఁడా?

అచ్చి—(అప) ఒడలు తెలియనికష్ట మమ్మా! బుసబుసలాడుచు శ్లేష్మము పొంగినది. కాళ్ళు చేతులు కొట్టుకొనినాఁడు—ఏమో కొంతసేపట్లు కొట్టుకొన్నతరువాతఁ జూడగ నట్టికొయ్య. ఈ ప్రాణాలను నమ్ముకొన్నంత పామరత్వము లేదమ్మా—

వెంక—లక్ష్మీ! వెళ్లినాఁడా!

లక్ష్మి—ఆ.

వెంక—తరువాతఁ గష్టమగును గావున నే నిప్పుడే క్రిందఁ బండుకొందును. చాపతెచ్చి పఱపుము.

లక్ష్మి—అత్తా! తప్పుకాదా.

వెంక—తప్పెంతమాత్రము లేదు. నాకు స్మృతిలేకుండునప్పుడు నీవు

నన్నెక్కడెవు క్రిందికి దింపలేవు. అచ్చి నన్ను ముట్టకొనఁద
గదు. అందుచే నాచాప పఱుపుము.

లక్ష్మి—అటులే (పఱచును.)

వెంక—వంటయింటిపంచపాళిచూరున దర్భలున్నవి. తీసికొనివచ్చి
తలవైపునఁ బెట్టుము.

లక్ష్మి—(అట్లు చేయును.)

వెంక—అమ్మా! నాకు రవంత చేయూఁతనిచ్చినయెడల నేను గ్రిందఁ
బండుకొందును.

లక్ష్మి—(అట్లు చేయును.)

వెంక—(నారాయణనారాయణ యని స్మరించుకొనుచుఁ బండుకొ
నును)—నాకు మైమఱపు హెచ్చగుచున్న ట్లున్నది. ఆఁ. ఔను.
నీవు కట్టుకొన్నది పట్టుబట్టయే కాదా?

లక్ష్మి—అవును.

వెంక—దేవతార్చన వేదికయొద్దకుఁ బోయి—గంగోదకమున్నది—అ
క్కడనే తులసీదళము లున్నవి తులసిని దొన్నెలో వేసి గంగో
దక మందులోఁ గొంతపోసి—యిటకుఁ దీసికొని రా. ఇంతలోఁ
దొందర లేదుసుమా! ఎఱుఁగనిదాన వని, నాకు స్మృతిలేన
ప్పుడు నీకుఁ జెప్పువా రుండరని యిట్లు చెప్పుచున్నాను.

లక్ష్మి—(పోయి గంగోదకాదులు తెచ్చును) అమ్మా! అన్నియు సిద్ధ
ముగా నున్నవి.

వెంక—ఆలాగా—తల్లీ! సంతోషము. గడియ కొకటిరెండు పర్యా
యములు తులసితీర్థము నానోటిలోఁ బోయుచుండుము, స్మృతి
యున్నంతవఱకు నేను నారాయణస్మరణము చేసికొందును

గాని మరిపోవునపిమ్మట నీవు నాచెవిలో 'నారాయణా' యని స్మరించుచుండుము.

లక్ష్మి—అత్తా! అట్లే చేసెదను.

వెంక—తల్లీ! నాకొడుకు చేయవలసిన సమస్తోపచారములు నీవు చేయుచుంటివి! అంతమున దక్కలేకు వచ్చువాఁడే కొడుకు. నల్వురు కొడుకులున్న దశరథుఁ డగతికముగఁ జావలేదా? ఇఁక నాలెక్క యేమి? తల్లీ! నీ వున్నావు. అంతేచాలును. మనభారతదేశము కడుపుచల్లగఁ గన్నయుత్తమకాంతలలో నీ వొకతెవు. నీవు చేయుచున్న యీలోకోత్తరసేవకు నీపై దేవతలు పుష్పవృష్టి గురియింపవలసినది.

అచ్చి—అమ్మా! వైద్యుఁడుగారు వచ్చుచున్నారు.

(వైద్యుఁడు ప్రవేశించును.)

వెంక—అయ్యా! మీరు శ్రమపడి వచ్చినారు. చాల సంతసించితిని. మీ రింక నాకుఁ జేయు నుపకార మేదియు లేదు. నన్నుఁ బరీక్షింపనక్కఱ లేదు. నేను మూటముల్లె కట్టుకొని యీ తోవ్రిన్మాఖురాలనై యున్నాను. నాకు గుండె లెగసి యెగసి పోవుచున్నవి. స్మృతితప్పుటకు సిద్ధముగా నున్నట్లున్నది.

వైద్యుఁడు—సరే. నేను బోవుదును. (పోఁబోవును.)

లక్ష్మి—(అప) నాయనా! ఈమెప్రాణము పోవుసమయము నాకెట్లు తెలియును?

వైద్య—(అప) అది యెవరు చెప్పఁగలరు?

లక్ష్మి—(అప) మీకుఁ దెలియకపోవునా? ఇదిగో- ఊపిరి మా రంభించినపిమ్మట నిఁక కొంతసేపటికిఁ బ్రాణము పోవునని మీరు చెప్పలేరా?

వైద్య—(అహ) గుండెలు తీవ్రముగాఁ గొట్టుకొనుచున్నవి. అది యొక్క-వజబ్బు. అట్లు కొట్టుకొని, కొట్టుకొని యొక్క-సారి యాఁగిపోవును. అప్పుడే విస్మృతి కొంత యారంభమైన ట్లున్నది. ఈవిస్మృతి దాదాపుగా రెండుగంట లుండును. అప్పు డామె నుదుటిపై యిండువగింజలవంటి చెమటబొట్లు నాలుగో యైదో కనఁబడును. అటుపై నొక్క-గడియకంటెఁ దనువు నిలువదని నిశ్చయించుకొనవలయును.

లక్ష్మ్మ—చిత్తము. నాకు సెలవు.

(వైద్యుఁడు నిష్క్రమించును.)

అత్తా! అత్తా! పలుకకున్నది. విస్మృతి గలిగినది. ఇఁకను రెండుగంటలు వ్యవధియున్నదికదా! ఈలోపల నీమెయొద్దఁ గూరుచుండి నారాయణస్మరణ చేయుచుఁ దులసితీర్థము నోటఁ బోయుచుండును. (అట్లు చేయును.) (ఆమె చెవిలో) నారాయణా! నారాయణా! అచ్చీ! కునికిపాట్లు పడుచున్నావు. తవంత సేపు నడుము వ్రాల్చుము.

అచ్చి—నిద్రలేదమ్మా!

లక్ష్మ్మ—అచ్చీ! నే నొక్క-పనిఁ జెప్పెదను; చేసెదవా?

అచ్చి—అమ్మా! ఇక్క-డ నున్న దందుకొఱకే కాదా?

లక్ష్మ్మ—నీవు చంద్రరేఖయింటి కీరాత్రి వెళ్ళఁగలవా?

అచ్చి—వెళ్ళఁగలను.

లక్ష్మ్మ—చూడు. నీవు వెళ్లుదువా నేను వెళ్లనాయని చూచుచున్నాను.

అచ్చి—మీ రెందులకు? నేను వెళ్లుదును.

లక్ష్మ్మ—(తనలో) నే నీమె కెంతసేవఁ జేసినను నామెకుఁ గొడుకుమీఁద నే దృష్టియుండక తప్పదు. కొడుకు నొడిలోఁ బండుకొని

ప్రాణము విడిచినఁగాని యీమె కుత్తరగతికిఁగూడ భంగము కల్గునేమో యని యనుకొనుచున్నాను. ఆవాంఛ తీరకపోవు టచేత దానికొఱకు మఱియొకజన్మ మెత్తవలసివచ్చునేమో? కొడుకూరనుండఁగా నేను సాహసించి నాతోడపైఁ బండఁబెట్టు కొనఁదగదు. అదిగాక యవసరమైనప్పుడు దాసిని బంపుమని యాయన చెప్పినారు. కాని దాసిని బంపునెడల నట్టెత్తొందర లే దని యెంచి యాయన రాకుండునేమో? అందుచేత నేనే పోవలయును. 'నీ వేల వచ్చితి' వని నన్నుఁ దిట్టునేమో? తిట్లకు సహించియైనఁ బోవలసినదే. కాని మానవలసినది కాదు. నేను వెళ్ళినను నాభర్త రాకుండునెడల నాలోప మంతదు. తరువాత భగవదిచ్ఛ యెట్లుండునో యట్లుజరుగఁగలదు. కాని యిట్టిసమయమున నత్తగారిని విడిచిపెట్టఁ దగదేమో? ఇఁకను విస్మృతి రెండుగంటలదాఁక నుండునని వైద్యుఁడు చెప్పి నాఁడు. ఈలోపలఁ దొందరయుండదు. కావునఁ బోవుదును. (పరిచా) అచ్చీ! నే నిప్పుడే మీబాబుగారినిఁ దీసికొని వత్తును. నీవు భద్రముగా నుండుము. ఇదిగో! ఈతలుపు వైచికొనుము.

(నిష్క్రమించును.)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీరామా!

రాతిస్తంభము.

చతుర్థాంకము.

పరిదేశము—చంద్రరేఖగృహము.

ప్రవేశము—వేశ్యామాత, నారాయణరావు.

వేశ్య—ముండాఁగి నన్నుఁ దన్ని, చెంద్రి నష్టమైన తిట్లుతిట్టి దొడ్డి తలుపుతీసి పాఱిపోయితివా? నీకొఱకు వీథియంతయు నేను గుత్తిదియు దీపాలతో వెదకితిమి. నీమీఁదఁ జెంద్రి కెంతకోపముగా నైన నున్నది.

నారా—నీసేవచేసినయెడల నామెకోపము తీరిపోవునుగాదా! ఏది? నిన్నుఁ దన్నితినా? పాపము. ఎక్కడ?

వేశ్య—ఇదిగో- ఇక్కడ.

నారా—అయ్యో! అమృతాంజనము రాచి కాఁచెదను.

వేశ్య—కాఁపెందులకుఁగాని పైని మర్దనచేయుము.

నారా—(వేశ్యకాలిమీఁద రాయుచు) నాగమ్మా! చంద్రరేఖకుఁ గోపముపోవునట్లు చేయవలయునుజుమా!

వేశ్య—ఏదీ! ఏదైనఁ జేతిలో వైచి మాటలాడుము.

నారా—చుట్టలకట్టకంటె నేమియు లేదు.

వేశ్య—నీదరిద్రత మండిపోను. అదే యిటు పాఱవేయుము.

నారా—(ఇచ్చుచు గట్టిగ మర్దనచేయును.)

వేశ్య—నీగొంతుగోయ. అంతగట్టిగ దుర్దైవవేమి? (తన్నును.)

నారా—(నులకమంచముమీఁద యాధాలాభముగఁ గూర్చుండఁబట్టి క్రిందఁ బడును.) దిక్కుమాలినముండ! తన్నెదవా! నీతల పగుల—

వేశ్య—నాకాళ్ళు పట్టినపండవు. నిన్నుఁ దన్నినఁ దప్పేమి?

నారా—నీసిగఁదరగ! నీకాళ్లకు మందురాచితినిగాని నీకాళ్ళు పట్టితి నా? మాయమ్మ కాళ్లుచేతులు గిజగిజ కొట్టుకొనుచు దేవు లాడుచుండఁగా నట్టి యామెకాలిమీఁదఁ జేయివైవ లేదు. ఈమొసలి మొగపుముండ కాళ్ళు పట్టితినఁట!

వేశ్య—అది యేమో గొప్పతప్పులాగున ననుకొనుచున్నావా? నీవు నాకంటె గొప్పవాఁడ ననుకొనుచున్నావు కాఁబోలు. నీగొప్ప తనము మండ! నీకేమున్నది? ఇల్లూడినదికదా! మాన్య మూడినదికదా! ఇంటిలో గుల్లలూడినవికదా! ఉంచుకొన్న నాని సాపాటున కేమైన నిచ్చినఁ గలదు లేకున్న లేదు. నీబ్ర దుకు నాబ్రదుకువంటిదే కాదా? ఆటకత్తెకు వయస్సెట్టిదో మగవానికి ధనమట్టిది. నీధనము దగ్ధపటమైనది. నావయస్సు వల్లకాఁటైనది. విత్తములేనివిటుఁడు మగవేశ్యామాత యన్న మాట. అదిగాక— నాప్రాయపుదినములలో నే నీయాంధ్ర దేశమున కంతకుఁ గిరీటములేని చక్రవర్తినివలె నుంటిని. నాచిఱునవ్వుకొఱకు లక్షాధిపతులు కనుపెట్టుకొని యుండెడు వారు. కోటీశ్వరులను దన్నినయీకాలితో నిన్నుఁ దన్నఁగ నాకాలు చెడిపోయిన దని నే నేడ్చుచున్నాను. నీకు నాత్రాపు

తో స్వర్గము రాఁదగినది. ఇంకను గింజుకొనెద వెందులకు?

నారా—ఏమి ప్రేలుచున్నావు? (తిరిగితన్నును.)

వేశ్య—నీయమ్మకడుపుగాల! నీపెండ్లాము త్రాడుదెగ! (ఏడ్చును.)

నారా—నీవు నన్నుఁ దన్నినప్పుడు నే నూరకుందు ననుకొంటివా?

చంద్రి—(ప్రవేశించి) దిక్కుమాలినకొంప ఒక్కటేగోల! రవంత సేపు నడుమువాల్తు నన్న నవకాశము లేదుకదా! ఏమి నారాయణా! ఎందులకు మాయమ్మతోఁ బోట్లాడుచుంటివి? అది తన్నిన దని దానిపై నేరమా? పెద్దది—అందులో నత్తగారు—తన్నఁ గూడదా? నీకు బుద్ధివచ్చుటకే తన్నినది—నీపైఁ బగచేతఁ దన్నినదా? నిన్నుఁ జెడఁద్రాగి, దానినిఁ గొట్టి, తలుపుతీసి పాఱిపోయితివే—అదృష్టవశమున దొంగలు పడలేదు కాని, మాచేతికి ముష్టిచిప్ప రాఁదగినదని చేసితివి గాదా! ఇట్టినిన్నుఁ దన్ననఁ దప్పులేదులే—అదిగాక, పరిహాసమునఁ దన్నినను దన్నవచ్చును. నీవు నిన్నరాత్రి చేసిన పనికి నీమొగ మింకఁ జూడఁగూడదని నిశ్చయపఱచుకొంటిని. రాత్రి నీకొఱ కెంత బాధపడితినో నీవెఱుఁగుదువా? నీపై మమకారము నన్నన్నివిధములఁ గటకటలాడించుచున్నది.

నారా—నీవిట్లుపేక్షించినయెడల నది నన్ను మఱింతతన్నునే?

వేశ్య—నాకాలినొప్పి నేను జూచుకొన ననుకొన్నావు కాఁబోలు?

చంద్ర—మాటమీఁద మాట—నారాయణా! నీ విటురా—చీట్లపేక యాడుకొందము. (లోనికి నిష్క్రమింతురు.)

వేశ్య—మొండిముండకొడు కెంతతన్నుఁ దన్నినాఁడో—రవంత సేపు నడుము వ్రాల్చినఁగాని బాధతీఱదు.

(మంచముపైఁ బండుకొనును.)

(నేపథ్యమున తలుపుగుద్దులు వినఁబడును.) ఎవరులోపల-తలుపు-తలుపు.

వేశ్య—(లేచి) ఒక్కటే గోల—ఎవరక్కడ? గొంతుఁ జంపుకొని వచ్చినసరే—నేను లేవను.

(ఆసందడి విని చంద్రరేఖ, నారాయణరావు రంగమునకు వత్తురు.)

నారా—నా కొఱకెవ్వరైన వచ్చినా రేమో చూతును.

(తలుపు తీయును.) (లక్ష్మి ప్రవేశించును.)

నారా—ఆ! నీవా? అంత కేకలు వేసితి వెందులకు? మాయమ్మ యెట్లున్నది?

లక్ష్మి—క్షమింపుఁడు-వినఁబడ లేదుకదా యని వేయవలసివచ్చినది. మాయమ్మ నేను వచ్చుసరికి బ్రదికియున్నది.

చంద్ర—నాకొంప యల్లరిచిల్లరకొంప యనుకొంటివా? ధర్మసత్రమనుకొంటివా? నేను గడనెక్కి యాడు దొమ్మరిసాని ననుకొంటివా? వేళపాళ లేకుండ నాతలుపు గొట్టెదవా? తలుపుతీసి నీ కాతిథ్యమిచ్చుటకు నీవు పోషించుచున్న వానిస లిక్కడ నెవ్వరైన నున్నా రనుకొంటివా? నీకు నాపై నంత స్వాతంత్ర్య మెవఁ డిచ్చినాఁడు? నాకింతరాత్రివేళ నిద్రాభంగమును గలుగఁజేయుటకు నీ వెందులకు సాహసించితివి?

లక్ష్మి—అమ్మా! క్షమింపుము. నేను మహాపదలో నుండుటచే నిన్ని యోజింప లేకపోయితిని.

చంద్ర—నీవు మహాపదలో నుండునెడల నీపాటు లేవో నీవు చూచుకొనవలసినది. నీయేడ్పు లేవో నీ వేడువవలసినది. కాని నీ మూలమున నాకు బాధ యెందులకు?

లక్ష్మి—నాభర్త యిఁటనుండుటచేత రావలసివచ్చినది.

నాథా—నిన్ను నే రమ్మంటినా ? దాసిని బంపు మని చెప్పితినిగాదా?

లక్ష్మి—దాసిని బంపునెడల మీరు రారేమో యని వచ్చితిని.

చంద్రి—నీవు వచ్చినంతమాత్రమున నీతఁడు నీవెంట వచ్చు నని యను కొంటివి కాఁబోలు—ఏది? అతఁ డేమాత్రము వచ్చునో నీ వే మాత్రము తీసికొనిపోవుదువో చూతము. నాయింటిలో నున్న వానిపై నా కామాత్రము స్వాతంత్ర్యము లేదనుకొంటివా ?

నాథా—వచ్చుటమాటయో తాకపోవుటమాటయో చూచుకొనవ చ్చును గాని, యూఁడుదానవు, సంసారిణివి; అర్ధరాత్రమున నొక్కతెవు రావచ్చునా ?

చంద్ర—సంసారిణి కాదా ? మహాపతివ్రత కాదా ? అందుచేత నర్ధ రాత్రమునఁ విలాసార్థముగఁ దిరువీధులు వేంచేసినది. పతుచు కొనుటతో వృత్తిగాఁగల మేము సైతము నింతసాహసించి, యిం త తెగించి, యింతపురుషలక్ష్యము లేకుండ, నింత మొండితన ముతో, నింత రాత్రి వీథిగుమ్మము దాఁటుదుమా ? మమ్ము మించిపోయితివా మాతల్లీ ! అట్టినీవు నీమగని కరుంధతివి. ఏమి చెప్పను. ప్రపంచధోరణి యీలాగుననున్నది.

లక్ష్మి—రామరామా రామరామా (చెవులుమూసికొనుచు.)

నాథా—ఓసినిర్భాగ్యురాలా ! వింటివా చెప్పఁదీసికొని నిన్ను నన్ను నామె యెట్లు కొట్టుచున్నదో ? నీవు నాగౌరవమున కెంతభం గము కలుగఁజేసితివి ! నల్వురిలోఁ దలయెత్తి తిరుగుచున్న నా కెంత తలవంపులు తెచ్చితివి. ఆఁడుదాని కింతస్వాతంత్ర్య మా ? ఇంత స్వేచ్ఛావిహారణమా ?

లక్ష్మి—నాథా ! ఇట్లు వచ్చుట యుండింత తప్పన్న [illegible] తెలి యక వచ్చితిని. క్షమింపుము.

నారా—సరే, మాయమ్మదేహస్థితి యెట్లున్నదో స్పష్టముగాఁ జెప్పు.

లక్ష్మి—మీా రీవలికి వచ్చునెడలఁ జెప్పెదను.

నారా—(చంద్రిరేఖవంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

చంద్రి—నీవు నావంకఁ జూచుటెందులకు ? నిన్నుఁ బొమ్మని నే నం దునా—పోవల దందునా ? నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేసికోవచ్చు ను. వీథిగుమ్మము దాఁటి నాలుగడుగు లావలఁ బెట్టునెడల నీకే తెలియును. కూడవచ్చిన యేమిండగానిచేతనో నీతలప గులఁ గొట్టించును. నీశరీరమును మాయింటఁ బడవేయించును. నేను నిన్నుఁ జంపినా నని లోకమున వెల్లడిచేయును. నన్ను రితీయించును. తాను పైయూర ధర్మసత్రము వేసి లోకోప కార మొనర్చును.

లక్ష్మి—రామరామా—రామరామా—రామరామా (చెవులుమూసి కొనును.)

చంద్రి—అబ్బ ! అబ్బ ! రామభక్తురాలు—సర్వసంగపరిత్యాగిని యైన యోగిని.

నారా—నీవు యోగ్యురాలవే యనుకో. నిన్నుఁ గూర్చి జనులు పలు విధముల శంకింపవలసిన దురవస్థలోఁ జిక్కుకొంటివేల ? నేను వెలుపలికి రాను. చెప్పవలసిన దేదో యిక్కడనే చెప్పుము.

చంద్ర—"యోగ్యురాలవే యనుకో" యని యీాసన్నాయినొక్కు లెందులకు? యోగ్యురా లని నాకు విశ్వాసము లే దని నీవు చెప్పుటకా? యోగ్యతయఁట. ఏమి యాయోగ్యత! ఎక్కడ నున్న దాయోగ్యత! సంసారములో నున్న దెంత పిత్తశరీరిణి యయ్యును యోగ్యురాలు. సాని దెంత కట్టుదిట్టమైన దైనసరే యయోగ్యురాలు. ఇంతే ప్రజలయూహము. సంసారిశబ్దము

లో యోగ్యతయున్నది. సానిశబ్దములో నయోగ్యతయున్నది.
అంతేకాని మనుష్యులలో లేదు. సంసారిణులు, సానులు తల్లి
కడుపున నొక్కలాగే పుట్టుదురు. వారికిఁ దత్త్వములలో భేద
మెంతమాత్రము లేదు. సానిదానిని దుచ్ఛవాంఛాలంపటురాలి
గను, సంసారిణిని వైరాగ్యసంపన్నగను భగవంతుఁడు పుట్టుక
తోనే చేసియుండలేదు. మాకంటె మితిమీరినవారు సంసారి
ణులలో నెందఱో యున్నారు. సంసారిణులకంటెఁ బరిశుద్ధ
లైనవారు మాలో నెందఱో యున్నారు. సంసారిణి యైనయె
డల నాహాహా! యని చేతులుజోడించుకొని దూరముగఁ బో
వుటయును, సానియైనయెడల హేహేహే తుచ్ఛురాలని కను
గీఁటి, మీఁదికి రాఁబోవుటయును ప్రతిజనునికిఁ బెద్దపోఁగాల
మై యున్నది. ఇట్టివారిని బారగట్టులకుఁ గట్టి యుత్తరదక్షిణా
ల క్రింద మోఁదవలసియున్నది.

నారా—చంద్రరేఖా! నన్ను క్షమింపుము. నిన్ను నేనేమియు ననలేదు

చంద్ర—నన్నన్నవారిని జోడుతీసికొని తన్నెదను.

నారా—(అప) ప్రాణప్రియా! నాభార్య యెదుటమాత్రము నన్నుఁ
దిట్టకుము. నీచేతఁ దిట్టించుకొనుట నాకు గౌరవలోప
మని కాదుసుమా! అట్లుమాత్రి మనుకొనకుము. మనకు
మనకు నత్యంతమైన మమకారము కావున మన కట్టి భేదము
లేదు కాని యిట్టిప్రేమతత్త్వప్రాబల్యము నాభార్య యెఱుఁ
గని దగుటచేత నీతిట్లేమో దానికి విపరీతములుగాఁ గనఁబ
డును. పైకిఁ జెట్టెంతపోయినదో, లోపల వేరంతలోఁతునకుఁ
బోయినట్లు, నీతిట్లెంతవిశేషముగ విజృంభించునో మన కన్యో
న్యప్రేమ యంత యగాధమని నాభార్యకుఁ దెలియదు. పాప

రత్వముచేతను దెలియకపోవచ్చును, పణ్యవీథిపరిపాటి కలవాటు పడినది కాకపోవుటచేతఁ దెలియకపోవచ్చును.

౫౦౮)—మా న్యాయమైనచర్యయే ప్రపంచమున కన్యాయముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. భార్య లవిటిచేతిసొట్టకాలియుడుసుకంటిదయ్యా పుమొగపుముండ లగుటచేతనో, పైవెలుపలిఠాటిగలవా రగుటచేతనో, దీర్ఘరోగభూయిష్ఠ లగుటచేతనో, వీథినిఁ బడవలసి వచ్చిన నిర్భాగ్యులగు పురుషుల నాదరించి, యుక్కఅదిర్చినం దులకు మా కీపురుషుల తల్లిదండ్రులచేఁ దిట్లు, సోదరులచేఁ దిట్లు, భార్యలచేఁ దిట్లు- అంతటితో నైనవా? ప్రజలందఱి చేతఁ దిట్లు- వారిసంసారముల నైచికొంటిమనియు, వారియిల్లు గూల్చితి మనియు, వారిమర్యాదలు మంటఁ గలిపితి మనియు, నాశికొంప దోఁచుకొంటి మనియు, వారియున్నతికి భంగముకా వించితిమనియు మమ్ము మోసకత్తెలుగ, నసత్యవాదినులుగ, బందిపోటుదొంగలుగ, రాక్షసులుగ, ప్రాణాపహారిణులుగఁ బరిగణించుచున్నారు. మేము ధనము పుచ్చుకొందుమఁట- చేసిన సేవకు ధనము పుచ్చుకొనని వారు లోకమున నున్నారా? ఈధనము కొఱకే కాదా ప్రజల కన్యోన్యసంబంధములు. తండ్రికిఁ గొడుకు సంబంధము—అన్నకుఁ దమ్మునికి సంబంధము—ఆలికి మగనికి సంబంధము—గురునికి శిష్యునకు సంబంధము—రాజునకుఁ బ్రజకు సంబంధము— ఇట్టికోమటిసంబంధములకు ధనమే మూలముకాదా? అన్నిసంబంధములు ధనసంబంధములే యైనను, నొక్క విటవేశ్యాసంబంధమమాత్రమే ధనసంబంధమఁట! మాకు వెలవెలఁదులని, ధనకాంత లని పేళ్లుకాదా? వంటపూటింటిదానికి ధనకాంత యనుపే రున్నదా? లేదు.

మనుగుడొర్లు శుద్ధిచేయుటకానికి వెలవెలంది యని పేరున్నదా?
వీరికంటె మే మధమల మనియేకాదా ప్రజలయభిప్రాయము.
మాకొక్కధనమే ప్రధాన మనియు, దయాదాక్షిణ్యములు,
మనుష్యత్వముకూడ మాకు లేవనియుఁ బ్రజలయభిప్రాయము.
ఇంతబుద్ధిలేనిప్రజ లుండుటకంటె భస్మమగుట మంచిది.

నారా—చంద్రరేఖా! ఈరాత్రి ప్రపంచవైఖరినిగూర్చి శారదాదేవి
వలె నుపన్యాస మారంభించితివే! మహాత్మురాలవు! ఏధో
రణిలోఁ బడినపు డాధోరణిలోనే మెఱుఁగు తేఁగల బుద్ధిమంతు
రాలవు.

చంద్ర—ఇదిగో— ఈమహాపతివ్రత, నాపుణ్యమున, నాయిల్లు పవిత్ర
మొనర్చుటకు వచ్చినది కావున నింతదూరము చెప్పవలసివచ్చి
నది. ఓసాధ్వీతిలకమా! నీకాఁడుతనము లేకపోవుటచేతనో,
మగతన ముండుటచేతనో, నీభర్త మాయిల్లుపట్టినాఁడు. నేను
నాల్గుమాసములవఱకుఁ గుక్కను గొట్టినట్లు కొట్టివైచితినో
లేదో— యర్థములేని చూపుతో నున్న నీమగనినే యడుగు
ము. నాప్రమాణముగా నే నతని నాకర్షింపలేదు. ఈతని
వలన నే నేమియు బాగుపడలేదు. అనేకవిధములఁ జెడిపో
యితిని. నేను బరమపాపాత్మురాల నని, కిరాతురాల నని,
నన్ను నీ వేమో తిట్టుచున్నావఁట. నాయథార్థతత్త్వ మేదో
నీకుఁ జెప్పుచున్నాను. నాయోగ్యతనుండు నీదొకయోగ్యత
కాదు. ఇంతటినుండియైన నొడలు తెలిసికొని మాటలాడుట
మంచిదని బుద్ధిచెప్పుచున్నాను.

లక్ష్మి—నిన్ను నే నెప్పు డేమియు ననలేదు.

చంద్ర—నీవో నీయత్తయో—ఎవ తె యైన నేమి?

నారా—చంద్రరేఖా! దయ యుంపుము. ఈమెవచ్చినసంగతి యేదో కనుఁగొందము.

చంద్రి—కాసీ—నేను వలదంటినా? పేకయాట యంతయుఁ జెడిపో యినది.

నారా—లక్ష్మి! నీవు వచ్చినపని యేదియో త్వరగఁ జెప్పు.

లక్ష్మి—మాయత్తకు గుండె లెక్కువగాఁ గొట్టుకొనుచున్నదఁట-గుండె యాగిపోవు నని వైద్యుఁడు చెప్పినాఁడు—నేను వచ్చునపటి కామెకు స్మృతి లేదు. నేలపైఁ బడుకొనియున్నది.

నారా—అంతపనికు వచ్చినదా?

లక్ష్మి—ఆ.

నారా—ఇట్టిస్థితిలో నేను వచ్చి చేయవలసినదేమున్నది? మాటయా—చూసా యేమున్నది? నాడి వట్టి జేలగుండె. అందులోఁ దల్లి గాని మఱియొకరు మఱియొకరా? నేను రాలేను. మాయమ్మ కిక్కడనుండియే నమస్కార మర్పించుచున్నాను. తూర్పు తెల్లవాఱుటతోడనే వచ్చెదను.

చంద్రి—ఉదయమున నౌషధమునకుఁ బోయి మాయమ్మకాలినొప్పికి మందుదెచ్చెద నంటివి కాదా? తెల్లవాఱుజామున నింటికిఁబో వుట కవకాశ మెట్లున్నది? నీవు మందు తేకున్నయెడల నెవ్వరు తెత్తురు? నీవు జీతమిచ్చి పోషించుచున్న భృత్యు లెవ్వరైన నిచ్చట నున్నారా?

నారా—ఇంటికిఁ బోయి చూచినతరువాత నైనఁ దెచ్చిపెట్టఁగలను. అది యెంతపని?

లక్ష్మి—నాథా! మీరు రా ననుచున్నారా?

నా—ఉపయోగములేనప్పు డేల శ్రమపడవలెను? నిన్నరాత్రి నిద్ర

లేదు. ఈరాత్రి నీమూలమున నిద్రలేదుకదా! నాశరీరము మంచిదికాదని యెఱుఁగనే యెఱుఁగుదువు. నేను మంచమునఁ బడినయెడల నీగతి యేమి?

చంద్రి—'నీగతియే' మని 'భార్య' నంటివికాని యామాత్రముమాట నన్నుఁగూడ ననుటకు నీకు నోరు రాకపోయెనా? తొత్తునై నీ కెంతకాల మూడిగముఁ జేసినను నీ కభిమానము లేక పోయినదే! మూఁడేండ్లనుండి నీకు భార్యనై సమస్తవిధముల నిన్నుఁ గొల్చుచుంటినే-నే నామాత్రపుమాట నోఁచుకొనుటకుఁ దగనా? చేతియీవి లేకపోయినను నోటిమాటకేమి? ఏదైన వ్యత్యాసము కల్గునెడల నీభార్యనటం దలఁచియుంచుకొని, ముసుఁగువైచికొనను గాని బాహ్యాచరణ[illegible] కవలంబింపనా! ఆ! నారాయణార్పితమగు నాశరీరము వైశ్వానరార్పణము కావలసినదే కాని—

నారా—నీ వెంతయోగ్యురాలవో నే నెఱుఁగుదును; కాని నాభార్య యెఱుఁగదుకాదా?

లక్ష్మి—నాథా! తల్లిగారిని మీ రీసమయమున వదలి యుండఁగూడదు. అది యిక్కడకుఁ దగదు. అక్కడకుఁ దగదు.

నారా—లక్ష్మి! ఏది తగునో యేది తగదో నాకుఁ దెలియ దనుకొంటివా? ఇందునుగూర్చి నీవు నాకు వేరే చెప్పనక్కఱలేదు. నీవు త్వరగాఁ బోవుట మంచిదికాదా మఱి?

లక్ష్మి—మీతోడనైనఁ దనశిరము [illegible] ప్రాణము[illegible] కాని యామె యాత్మకు శాంతి కలుగదు. దయయు[illegible]

నారా—ఇది యొకవెఱ్ఱి యూహము. ఆమె [illegible]. ఆమె యుత్తమత్వమువలని సుగతి నామెకు లభించును. నే నిక్కడ

నుంటిని గాన నీ వట్లు కోరితివి. నేను మఱెక్కడ నైన నుండు
నెడల నామె కుత్తరగతు లూడిపోవలసినదేనా ? ప్రపంచధ
ర్మమునుబట్టి చూచినను బరమార్థమునుఁబట్టి చూచినను నే
నామెయొద్ద నుండుట యనావశ్యకముగాఁ గనఁబడుచున్నది.
అనవసరములైన కార్యములందుఁ బ్రవేశించుట బుద్ధిమంతు
లకుఁ దగదు.

క్ష్మి—ఇంతకంటె నవసరము మఱెప్పుడు కలుగును ? ఆమె తిరుగ
మీకంటఁ బడునా ? ఆమెను గడపటిసారి చూచుటకైన రండు.

—హృదయములోపల నేతొందరయు నుండదు. తొందరకలుగు
ననియే యనుకో. తెల్లవాఱినపిమ్మట రానా చూడనా ?
తరువాతికృత్యము లన్నియు జరిగింపనా ? లక్ష్మి ! నీ విట్లన
వసరముగ నెప్పుడు ప్రత్యుత్తరములు చెప్పినదానవు కావు.
నడు. ఇంటికిఁ ద్వరగ నడు.

లక్ష్మి—నాకు బహుమనస్తాపముగా నున్నది. ఆమె నింతదిక్కుమా
లినదానిఁగాఁ జేయుట ధర్మము కాదు. ప్రజలు నిందింతురు.
భగవంతుఁడు శిక్షించును.

నారా—ఛీ ! ఛీ ! తలఁకుఁ దగని ప్రలాపములా ? నోరుమూసికొని
పొమ్ము.

చంద్ర—సాధ్వీమణి కాదా ? మగనిలక్ష్య ముండునా ? ఇంతపెంకిపట్టు
గలదాని, నింత మొండిదానిని, మగని నెదిరించి ఝూంకరించిన
యింతలజ్జాశూన్యురాలినిఁ జంద్రమతీదేవి, సీతాదేవి యంటివే !
నీవు నామెడలోఁ దాళిగట్టితివా? నాతో సప్తపాదములు త్రొ
క్కితివా? అగ్నిసన్నిధిని మనము ప్రమాణములొనర్చుకొంటిమా?
అట్టినేను, నీమాటకెన్నఁడైన జవదాఁటితినా? నీవన్నది యాజ్ఞ

యని శిరమున ధరించితినే. నీవు పెట్టినది భిక్ష మని చేయి చాఁచితినే- నే నిక్కడనుంటిని-మాయమ్మ యానులకకుక్కపైఁ గూలఁబడి యీచిత్రమును జూచుచు ముక్కుపై వ్రేలువైచి కొని తెల్లఁబోయి కూరుచుండినది_గాడిదె యెంత మగఁడవు నీ వెదుటగ నుండి 'షో షో' యని యొంత్ర పెట్టుచుంటివి- నలుసంత టొంకిన దేమో చూడు-తెప్పరవాల్చిన దేమో చూడు-ఆఁటుది యనఁగా నిది. ఇట్టివారే దండుదండు నంత సంతుష్టిపఱుపఁగల నెఱజాణలు.

లక్ష్మి—రామరామరామా—రామరామరామా.

(చెవులు మూసికొనును.)

చంద్రి—ఇందులో నిది యొక్కవిశేషము ! దూకినగోడలు దూకుచునే యుండవలయును-చేసిన రామస్మరణలు చేయుచునే యుండవలయును—కోసినగొంతులు కోయుచునే యుండవలయును చేసినరామస్మరణలు చేయుచునేయుండవలయును. మనుజులలో నిది యొక్క సంకరజాతి. దొంగ కాఁడు భక్తుఁడు కాఁడు. అదియు నిదియుఁ గూడిన కంచరగాడిదెజాతి.

నా—తుచ్ఛురాలా ! ఇంకను బోవేమి ? ఇంకను బోవేమి ?

(చేయియెత్తి మీఁదికిఁ బోవును.)

చంద్ర—ఓరి నపుంసకుఁడా ! క్రియలేని పలుగుమాట లేల ? పంచపాళిలో మాయమ్మ కట్టతెచ్చి పాడువక కోఁతిలాగున నెగురులాడెద వేల ?

వే—ఇదిగో. నాయొద్దనే యున్నది. తీసికొనుము.

లక్ష్మి—(పోఁబోవును.)

సుం.రా—(కజ్జతెచ్చి లక్ష్మి ప్రక్కటెముకలలోఁ బొడుచును.) పోవా! నీముండమోయ! పోవా!

లక్ష్మి—రామరామా. (క్రిందఁ బడిపోవును.)

నా—(తెల్లఁబోయి చూచును.)

చంద్ర—ఆమాత్రపుఁబోటునకుఁ గ్రిందపడినవా రెవ్వరు నుండరు. ఈమె తాఁగివచ్చుటచేత నిట్టె తూలిపోయినది.

లక్ష్మి—(లేచి) రామరామరామా (పోవుచు) నాథా! నమస్కారము. (పోవును.)

చంద్ర—పనికిమాలిన గొడవతోఁ గాలము వృథయైనది. నారా, యణా! పేకయాడుకొందము రా!

నా—ఇప్పు డేమియు వలదు.

చంద్ర—భార్యను గొట్టినందుల కేడ్చుచున్నావా?

నా—నాకుఁ దలనొచ్చుచున్నది. పండుకొందును.

చంద్ర—సరే—నీ కర్మము. (నిష్క్రమించును.)

నా—వెళ్ళుచున్నప్పుడు నాకు నమస్కరించుచు నాపై నొక్కచూపు చూచినది. అట్టిచూపుమాత్రము నే నెక్కడను జూడలేదు. అది యేమో వింతగా నున్నది. ఆచూపుతో నామనస్సు చేయిపెట్టి కలిపిన ట్లయినది. ఆచూపులో దైన్య మున్నది—ధైర్యమున్నది. దయ యున్నది—రవంత కాఠిన్య మున్నది. అన్నిటిని మించిన దేదో యలౌకిక తేజ మున్నది. నా కిప్పుడే పోవలయు నని యున్నది కాని యీముండ పోనీయదు. తెల్లవారిన చుండగఁ బోవుదును. (నిష్క్రమించును.)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీరామా!

రాత్రిస్తంభము.

పంచమాంకము.

పరివేశము—నారాయణరావుయిల్లు;

ప్రవేశము—లక్ష్మి, నారాయణరావు.

నారా—దుర్మార్గుఁడనై కిరాతుఁడనై నిన్నుఁ గత్తితోఁ బ్రక్కటెముకల లోఁ బొడిచినప్పుడు నీవు నావంకఁ జూచిన చూపున్నదే! అది నామనస్సులో నేదియో మార్పుఁ గలుగఁజేసినది. మనస్సునకుఁ బుట్టిన వెఱ్ఱివెఱ్ఱితలల నఱకి ఛేదించిన ట్లయినది. హృదయములోనున్న మాలిన్యమునకు నిప్పంటించిన ట్లయినది. ఎఱ్ఱమట్టితో నున్న నీటికుండలోఁ జిల్లగింజవైచి చేతితో నీటు గిరగిర త్రిప్పిన ట్లయినది. ఎట్లాగఁ గ్రాఁగినలోహము మూసలోనున్నప్పుడు కమసాలిగొట్టముతో నుప్పాని లోనున్న కశ్మలత్వ మెగురఁగొట్టిన ట్లయినది. నాయనుభవ మనేకవిధములుగా నున్నది. ఆచూపు నాచిత్తమును గట్టిగ నూచి దులిపినట్లొకప్పు డుండెను. రెండుచేతులనడుమఁ బెట్టి గట్టిగ నలిపి రసముపిండిన ట్లొకప్పు డుండెను. మనస్సులోనుండి యేదో యావలికిఁ గొంతపోయిన ట్లున్నను మనస్సు నీరసముగా లేక బలముగా నున్న

ట్లున్నది. ఇదేమో నాకు వింతగా నున్నది.

లక్ష్మి—నాథా! నే నొక్కముఖ్యమైనమాట చెప్పుట మఱచినాను.

నారా—నీమాటకంటె నేను జెప్పఁబోవుమాట ముఖ్యము కావున నది వినుము. నాకుఁ బిశాచావేశ మగుటచేత నిన్నుఁ బొడిచితినో నా కున్మాదావస్థ సిద్ధించుటచేఁ బొడిచితినో నాకుఁ దెలియదు. ఎట్లైననేమి పొడిచితిని; యమధర్మరాజు నాచేతుల నట్టుత రువాత ఖండించుఁగాక! రోటిలోఁ బెట్టి దంపించుఁగాక! ఇనుప గానుగలోఁ బెట్టి యాడించుఁగాక! ఆతనిశిక్ష యేదియైన సరి యే నేను బరిగణింపను గాని నీవు న న్నుపేక్షించితివి! ఇదిగో నిన్నుఁ బొడిచినకత్తి- దీనిని జాగ్రత్తపెట్టి యుంచితిని. ఎందు లకో తెలిసినదా? నేను జచ్చిన పిమ్మట దీనిని నాచితిపైఁబెట్టి కాల్పింపవలయును. దీనితో నీవు నాతలఁ బగులఁగొట్టుము. అంతపనికిఁ జేయలేవా; నాడొక్కలోఁ బొడువుము. నీవు నన్నుఁ గొట్టినఁగాని నామనస్సు శాంతిపడదు. నీ వుపేక్షించి నకొలఁది, నీవు నన్నుఁ గొట్ట కూరకుండినకొలఁది, నిన్నుఁ గొ ట్టిన నన్నుబాధ నాకు క్షణక్షణము వృద్ధి యగుచున్నది. కొట్ట వా! కొట్టవా! పోనీ—గట్టిగనైనఁ దిట్టుము. అదియైనఁ జేయ వా? నీవు శాంతించినకొలఁది నాహృదయతాప మెక్కువగు చున్నది. శిక్షకు శిక్ష భగవంతుఁ డేర్పఱచినాఁడు. నిన్ను నేను గొట్టినప్పుడు నీవు "నాథా! నమస్కారమ"ని యనుట చేత నాగుండెలలో నిప్పు పుట్టినది. నీవట్లనక ఛీ యని గట్టిగా ననినఁగాని, థూ యని నిరసించి నామొగముపై నుమిసినఁగా ని నే నింత ప్రాణబాధ పడియుండను. కావున నాకు శిక్షచేసి రక్షింపుము.

లక్ష్మి — నాథా! తొందరపాటు శాంతివలనఁగాని పశించదు. శిక్ష కౌ
షధము బహుమానము కాని శిక్ష కాదు. నీవు నన్నుఁ గొట్టిన
ప్పుడు నిన్ను నేను దిట్టినయెడల నీమనస్సు మంచిమార్గము
లోనికి రాదు. "నే నిచ్చినదెబ్బకుఁ బ్రతిక్రియ జరుగుటచేత
నిఁక నాఋణము తీఱిపోయినది కదా!" యని నీవు స్వాతంత్రిం
తువు. నిరంకుశముగ నుందువు. ఇఁకొకసారి కోపమున నీవు
నన్నుఁ గొట్టుటకుఁ బ్రయత్నింతువు. మఱింతగట్టిగఁ గొట్టిన
యెడల మఱినాల్గుతిట్లు నావలన నీకుఁ గలుగును. కాని యం
తకంటె మఱేమియుఁ బ్రమాదము లేదని నీవు ధైర్యముతో
నుందువు. నీశిక్షకు నేను బ్రతిక్రియ చేయక యుండు నెడల నీవు
నన్నుఁ గొట్టుట యెన్నఁడు తలపెట్టవు. వెనుకఁగొట్టిన దెబ్బ
యే ప్రతిక్రియారాహిత్యముచేత నిన్ను బాధించుచుండ నీవు
నన్నెన్నఁడు బాధింపవు. ఇది నీమాటకు నామాటకుఁ జెప్పిన
మాట కాదు. లోకవ్యవహారధోరణి యిట్లున్నదని చెప్పుచు
న్నాను. అపకారమునకుఁ బ్రత్యపకారశూన్యతయే పునరప
కారవాంఛను దొలఁగించుచుండ నపకారమున కుపకారమే
చేసినయెడల నిఁకఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది? ఈమాటల కేమి?
నేను జెప్పఁబోవుమాట వినుము. మాయమ్మగారు పదినిముస
ముల క్రిందఁ బరమపదింతు రనఁగా నామెకు స్మృతి వచ్చినది.

నారా — మాయమ్మగారి యవసానదురవస్థను నాకు జ్ఞప్తిచేయకుము.
నేను వినను. నామనస్సు చెడి యది తుడిచిపెట్టక తప్పదు.
ఆమెమరణకాలమహాదురవస్థను మఱచిపోవుటకు నేనేమి చే
యఁగలను? మెదడులో జ్ఞప్తిఁలయమైన నరములకూడికను దీ
సివేయఁగల వైద్యుఁ డెవఁడు? అది యెట్లు సాధ్యమో నీకుఁ

దెలియునా? నల్లమందు మ్రింగనా? నల్లయుమ్మెత్తగింజలసార
మును ద్రావుదునా? స్మృతిపోవు వనాంతరము నీవేదైన నెఱు
గుదువా? ఆవున కాముదపాకువత్తెఁ, గాకికి గిచ్చపప్పువత్తె,
నాకు విస్మృతిఁ గలిగించు నోషధిని జెప్పువారిపాదములకు సా
ష్టాంగ మొనర్తును.

లక్ష్మి—నాథా! ఉన్నప్పుడు తల్లిగారిమాట మఱచిపోయి యామె
లేనప్పుడుకూడ నామెమాట మఱచిపోవునప్పుడు తల్లిఋణము
తీరుటెట్లు? ఆమె ననుదినము స్మరింపుదుము. ఆమెను మనస్సు
లో నమస్కరించుకొనుచుండుము. అంతకంటె నీ వామెకుఁ
జేయఁదగిన దేమున్నది? దొడ్డిలోఁ బెద్దనుబ్బరోటిక్రింద నెని
మిదివందలరూపాయలమూట యున్నది. దానిని దీసికొను మని
చెప్పినది. ఆసొమ్ము నీది కావున నీవే తీసికొనుము. రామా
రామా! తిరిగి డొక్కలోఁ బోటారంభమైనది. ఈసారి మఱిం
త గట్టిగా వచ్చినది.

నారా—ఇదివఱకు పోటని చెప్పలేదే?

లక్ష్మి—తెరతెరలుగా రాత్రినుండి వచ్చుచునే యున్నది. సహింపఁ
గలిగినంతవఱకు మీతోఁ జెప్పలేదు. రామ రామ రామా రామా!

(గిజగిజ కొట్టుకొనును.)

నారా—అయ్యయ్యో! కాచనా? వైద్యునిఁ దీసికొనివత్తునా?
అచ్చీ! నీవిటురా—నిప్పుచేసి నీవు కాచుచుండుము. నేను
బోయి వైద్యునిఁ దెత్తును.

లక్ష్మి—తొందరపడవలదు. తగ్గుచున్నది. వైద్యుఁ డెందులకు? భవ
రోగములకన్నిటికి రామనామమే మహౌషధము కాదా?

రామనామమును నేను స్మరించుకొందును నీవుకూడ స్మరించు
కొనుము.

నారా—అయ్యయ్యో! రామనామమును దలఁపనివాఁడను నేనొక్కఁ
డనే యీభారతదేశమం దున్నాను. ఇదిగో! లెంపలుకొట్టు
కొనుచున్నాను. నేను రామనామము నింకఁ బాడుకొందును.
తవంత చెప్పుదువా ?

లక్ష్మి—నాథా! నాతోఁకూడఁ బాడెదవా ?

నారా—నీకు ఠొక్కలోఁ బోటుగా నున్నప్పుడొట్లు పాడఁగలవు ?

లక్ష్మి—తెరవచ్చినప్పుడే బాధకాని లేనప్పు డింటిపనులు చేసికొను
చుండుట లేదా.

పాట.

జయజయ రాఘవ జానకిరామ్—రఘుకులరాఘవ రాజారామ్
రావణసంహార రాఘవరామ్—రఘుకులదీపక రాజారామ్
నీరధిబంధన రాఘవరామ్—మారుతిసేవిత రాజారామ్
దశరథనందన రాఘవరామ్—దానవభంజన రాజారామ్
మునిసవనావన రాఘవరామ్—పురహారపూజిత రాజారామ్
మంగళగుణగణ రాఘవరామ్—మంజులభాషణ రాజారామ్
పతితపావన రాఘవరామ్—భక్తిశోసఁగుమా రాజారామ్
జానకిరంజన రాఘవరామ్—జన్మవిభంజన రాజారామ్ ॥ జయ ॥

తవంత నిద్రవచ్చుచున్నది. పండుకొందునా ?

నా—పండుకొనుము. అభ్యంతరమేమిఁకి నేను మఱొక్క రామకీర్తనఁ
బాడుకొందును. నీరామకీర్తనలపుస్తక మేది ?

లక్ష్మి—నాతలకిందను న్నది [illegible] యము.

బిలహరి-ఏక.

నా— జయరామ! జయరామ! జయజానకీరామ!
జయసర్వగుణధామ! జయసార్వభౌమ!
జయశుభాకరనామ! జయవైరిభీమ! ॥ జయ ॥
ఇక్కడన కక్కడన కెక్కడను గాంచినను
అక్కజంబుగ నుందు వనుచు పెద్దలుపల్కి
మ్రొక్కిమ్రొక్కి కనులు మూయుచుకొని చూచినను
ఎక్కడను గానంబడ వెక్కెక్కునయ్యా. ॥ జయ ॥

(తొట్టెలోని పిల్లవాఁడేడ్చుచున్నాఁడు. అచ్చి యెత్తుకొనును. ఇంకను నేడ్చును.)

నా—నాయనా! కృష్ణా! అమ్మ కిప్పుడే నిద్రపట్టినది. ఏడువకుం. అచ్చీ! ఏడ్పుమానకుండ నున్నాఁడు. నే నెత్తుకొందును. నా చేతి కిమ్ము.

అచ్చి—మీయొద్దకు వచ్చునా?

నా—(పిల్లవానిని బలవంతముగఁ దీసికొనును) (పిల్లవాఁడేడ్పుమానకుండును.) నాయనా! నాయనా! ఊరకుండుము.

(జోకొట్టును.)

అచ్చి—బాబూ! మీరెప్పుడైనఁ జనవుచేసికొంటిరా?

నా—(తనలో) ఈప్రపంచమున నెన్నిసంసారము లున్నవి! ఎందఱో కొడుకులఁ గనుచున్నారు. ఎవ్వఁడైన నావంటిపాపాత్ముఁడీప్రపంచమున నుండెనా? మూఁడేండ్లకు మొదటిసారి బిడ్డ నెత్తుకొన్న తండ్రి మూఁడులోకములలోఁగూడ నేను దక్క మఱొక్కఁ డేఁడీ? వీఁడు పుట్టినపిమ్మట దేశాంతరము పోయితి

ననుకొననా? కారాగృహమం దుంటి నని యనుకొననా?
మొద్దులాగున నూరనుండియు, నింటికి వచ్చుచుండియుఁగూడ
నెత్తుకొనక పోయితినే! నాచేతు లేల కాల్పనా? కృష్ణా!
తనస్వరూపముచేత నీయమ్మ నాకిచ్చిన యానందముకంటె
చంద్రరేఖ యిచ్చిన యానందము ఘనమని భ్రాంతి నొందుట
చేత నేను మీయమ్మ నాదరింపలేదు కాని నిన్నేల యాదరింప
లేదోయి తండ్రీ! నీవు నా కొడుకవే కావా? కొడుకు లేని
వాఁడు లేఁడని యేడ్చుచుండఁగ నున్నవాఁడ నిట్లేడ్వవలసి
నదా? నీపై ననురాగము నాకేల లేకుండవలయు? ముండ
మెరచేతనే యన్నియనురాగములు నశించినవి. వేశ్యానురాగ
ము సంసారపరిత్యాగమునకుఁ గారణను. వైరాగ్యముకూడ
సంసారపరిత్యాగమునకుఁ గారణమే. చుట్ట యలవా టున్న
వాఁడు దానిని బరిత్యజించుట శ్రేయమే. కాని త్రాఁగుడు
పాటుచేసికొని చుట్ట మానినవాఁడు విషయవాంఛాశూన్యుఁ
డని చెప్పవచ్చునా?

(కృష్ణుఁ డేడ్చును.)

నారా—నాయనా! నీ కేమి కావలయును?

కృష్ణుఁడు—నాకు మాయమ్మ కావలయును.

నారా—మాయమ్మ నీయుదయముననే మట్టిచేసితిని. నాచేతు లామెకు
నమస్కరించుట కక్కఱకు రాలేదు. ఆమెపాదము లొత్తుట క
క్కఱకు రాలేదు. ఆమె కేవైనఁ బ్రియవస్తువు తెచ్చియిచ్చుట
కక్కఱకు రాలేదు. ఆమెతలక్రింద నిప్పుపెట్టి కపాలమోక్షము
చేయించుట కక్కఱకు వచ్చినవి. అంతటితో సరిపోయెనా?
మీయమ్మను శోకములోఁ బొడుచుట కక్కఱకు వచ్చినవి.

ఆఁ! పాపపు చేతలు మృగులాంగుఁడవు, నమాయకుఁడవు,
దోషగంధశూన్యుఁడవు, బాలుఁడవు. భగవత్సముఁడ వైన ని
న్నెత్తుకొనుట కుపయోగపడునా?

కృష్ణ—మామ్మ. మామ్మ. (ఏడ్చును.)

నారా—మామ్మ యిక్కడ లేదు తండ్రీ!

కృష్ణ—మామ్మయొద్దకు నేను బోదును.

నారా—నాయనా! అంతయపశకునపుమాటలాడితి వేమి? నీవు నా
కడుపున మఱియొక చిచ్చుపెట్టెదవా? అచ్చీ! నీ వెత్తుకో వే.

(అచ్చి అట్లు చేయుచున్నది.)

లక్ష్మమ్మ—(రవంతకలతనిద్దురలో లేచి) అచ్చీ! పిల్లవానిని నాప్రక్క
లోఁ బండుకొనఁబెట్టి నీవు జోకొట్టు.

నారా—నేను జోకొట్టెదను. అచ్చీ! ఎందుల కైన మంచిది. కుంపటి
లో నిప్పు చేసి యుంచుము.

అచ్చి—పోవును.

నారా—(పిల్లవానిని జోకొట్టుచుండును. కొంతసేపటికిఁ బిల్లవాఁడు
నిద్రించును.)

(నేపథ్యమున) తలుపు. తలుపు.

నారా—(తలుపునొద్దకు వచ్చి తీసి) నీ వెందులకు వచ్చితివి?

(సోమి ప్రవేశించును.)

సోమి—చంద్రరేఖమ్మగారు మిమ్ము రమ్మన్నారు.

నారా—ఇప్పు డెందు కే?

సోమి—బాబూ! చెంపకు చేరెఁడేసికన్నులు— చిన్నకన్నులా బాబూ!
సాయంకాలమువఱకు బాగుగనే యున్నవి. రవంత వేడి చేసిన
ట్లున్న దని తల్లితోఁ జెప్పినది ఎప్పు డాయమ్మ కుడు కేకాక్షా?

ఎంతసేపు తరవాణి, మజ్జిగ, పంచదార— యీలాగుననే కాలా కాలక్షేపము. సాయంకాలమందు పెసరపప్పు మామిడికాయ పులుసుతోను, కొబ్బెరకాయ పచ్చడితోను బాగుగనే భోజనము చేసినది. లేచి తాంబూలము వేసికొన్నది. “ఈరాత్రి నారాయణరావు లేకపోవుటచే నిల్లు చిన్నబోయిన” దని పదే పదే యనుకొన్నది. “పెద్దయామె వెళ్లిపోయినది. ఆమె కేమి ధన్యురాలు” లన్నది.

నారా——ఈగొడవ యంతయు నెందులకు? నిన్నామె పరామర్శకుఁ బంపించినదా యేమి?

సోమి——అబ్బే! అదికాదు బాబూ! పెద్దసీతల్లి పాయలకుఁ బంపించినది. సంతలోనికిఁ బోయి తెచ్చితిని. సన్నముగాఁ దరిగి నేతితో వేయింపు మన్నది. అలాగే చేసి దానిలో కొంత పంచదార వేసి యామె కిచ్చితిని. ఆమె తిన్నది. చేసినపాపము చెప్పినఁ బోవునుగాదా? నేను గొంత తింటిని.

నారా—సోమీ! ఈసోది యంతయు నెందులకు? నీవిచ్చట కెందులకు వచ్చితివి?

సోమి——నేను గూడను గొంత తిని మంచినీరు త్రాఁగినతరువాత ‘సోమీ’ యని పిలిచినది. ‘ఏమమ్మా’ యని యంటిని. “కాళ్ళు పట్టవే” యన్నది. కాళ్ళుపట్టుచుండగాఁ బసిపాప— మిమ్ముఁ దలఁచుకొని కంట నీరుపెట్టుకొన్నది. అదివఱకే కన్నులు కొంచెము కాకచేసి మందుమన్న వేమో యీయేమ్పుతో మఱి కొంత మండినవికాఁబోలు! అప్పు డేమి చేసినదా— ‘అమ్మా’ యని పిలిచినది.

నారా—త్వరగఁ జెప్పుము. నాకుఁ గొంచెము నిద్రవచ్చుచున్నది.

సోమి—అంతలో నాగమ్మ కఱ్ఱ చేతఁబుచ్చుకొని లోనికి వచ్చినది. "చెండీ! ఎందుకే" యని యడిగినది. "అమ్మా! కన్నులుమం డుచున్నవి. ఆమందసమున కెడమప్రక్క నున్న గూటిలో చిన్న సీసలో నేత్రబిందు వున్నది. ఆసీసాలోఁ జుక్కలు నాకంటిలో వేయఁగలవఁటే" యని యడిగినది. "అలాగే- అమ్మా" అని నాగి సీసా తెచ్చి రెండుచుక్కలీకంటిలో రెండుచుక్కలా కంటిలోఁ జప్పున వేసినది. అప్పటికి రెప్పలు గట్టిగ మూసి కొన్నదేమో యేమియు ననలేదు. రెప్పలు రవంతవిడుసరికే గిలగిలకొట్టుకొని యేడ్చినది. "ఏమమ్మా! ఏమమ్మా!" అని నాగి, నేను రేకమ్మను బట్టుకొంటిమి. గిజగిజ తన్నుకొన్నది. 'మంటమంట' యని యొక్కటే యేడ్పు. చుట్టుపట్లనున్న సుబ్బిసాని, దానితల్లి తవిటమ్మ— నీ వెఱుఁగవు గనుక నా? ఏది- ఎడమబుజముమీఁదఁ బెద్దదబ్బకాయంత కంతి యున్నమ్మ కొండఱు మగవారు— పిడుకలమ్ము శివన్న, పాలాస్త్రిపట్ల పద్దయ్య, యిఁక నెండలో వచ్చినారు. పెద్దతీర్థమై పోయినది. కంటిలోఁ జుక్కలువేసిన సీసా యేదో తెమ్మని మద్దెలకూటన్న యడిగి చూచినాఁడు. "అబ్బే! ఇది నేత్రబిందు సీసాకాదు, తామరమందు సీసా" యని చెప్పినాఁడు. అంతే. కన్నులురెండు నీవు నేను మాటలాడినంతలోఁ జిల్లులువడిపోయినవి. నాగిపానినిఁ దిట్టనివా రెవ్వరు లేరు.

నారా—నీయిల్లుబంగారము కాను. రెండుముక్కలలోఁ జెప్పవలసిన సంగతి కెంత యుపన్యాసము చెప్పితివే. ఇప్పుడు నేను వచ్చి చేయవలసిన దేమున్నది?

సోమి—బాబూ! మీరానఁగ మొదటినుండియుఁ బ్రాణముకాదా! మిమ్మొక్కసారి చూడవలయు నని.

నారా—ఎంతప్రాణపదమైన వాఁడనైనను గన్నులు లేక నన్నెట్లు చూడఁగలవు ?

సోమి—నాకు—దిక్కుమాలినపూర్వపుణ్యులవాటుచేత నామాట వచ్చిన 'ది. ఈకన్ను లేక బాగుపడవుకాఁబోలు నేమి?

నారా—నాగి యని, నేత్రబిందు వని, తామరమం దని యివి యన్ని యుఁ బైకిఁ దోడుపడిన వేడబములు. పతివ్రతాతిలకమైన నా భార్యను దిట్టుటచేతనే యీశిక్ష యామెను భగవంతుఁడు చేసి నాఁ డని చెప్పుము. నేను రాను. చప్పునఁ బో.

సోమి—బాబూ! ఏదైన నీయవా?

నారా—ఇదిగో. తీసికో (నాల్గుడబ్బు లిచ్చును.)

(సోమి పోవును.)

నారా—మగనాలిని దిట్టిన వేశ్యకుఁ గన్నులుపోయినప్పుడు కొట్టిననా కంతకంటె శిక్ష భగవంతుఁడు చేయవలసినదేకదా! నాకుఁ గ న్నులే కాదు— కాళులే కాదు—చేతులే కాదు—చెవులేకాదు— అన్నియుఁ బోవలసినదే! పోక మానునా? నావంతు రానై యున్నది. దానికొఱకే సంతోషముతో నిరీక్షించుచున్నాను. లోకమున కంతకు నాశిక్ష ప్రకటింపఁబడవలయును. అప్పుడు కాని పతివ్రతలమహిమ ప్రపంచమునకు వెల్లడికాదు. అప్పుడు కాని వేశ్యల నుంచుకొని భార్యలను బాధించు ముండకొడుకు లు లెంపలువైచుకొని, సంసారములోఁబడి సత్పురుషులుకారు. లోకకల్యాణమునకు దుష్టులలోఁ గొందఱకుఁ గఠినమైన శిక్ష తప్పదు. నాప్రజ్ఞ కిఁ వృథయై పోయె నని విచారించుచుంటిని.

ఉరిత్రిగా నావలన లోకము నీతిశేర్చుకొన్నయెడల నేను నష్టలమైన బ్రతుకు బ్రదికితినని యెంత సంతసింపఁగల్గుదును. భగవంతుఁడా! త్వరగ శిక్షింపుము. చేసినతప్పుపని యెన్నఁడు వ్యర్థమై పోదు. తాత్కాలికముగఁ గొంత పరిసిపాఱిపోయినట్లు కనఁబడినను, త్రిగుణీకృతఘాటితో ఫలించునుగాని మానదు. మననోటినుండి వెలువడిన యొక్కస్వల్పమైన తిట్టయినను తిరిగి మనపై నెప్పుడో విఱుచుకొనిపడును కాని మానదు. చేతు లున్నప్పుడు కొట్ట బుద్ధిపుట్టును. కాళ్లు లున్నప్పుడు తన్న బుద్ధిపుట్టును. నోరున్నప్పుడు తిట్ట బుద్ధిపుట్టును. అందుచేతఁ గనులు, గాళులు, నోరుకూడఁ బడిపోవలయు నని దొందరపడుచున్నాను. అన్నిటికంటె బుద్ధిపోయి స్థాణువునైనయెడల మఱింత మంచిదేమో. అహల్య కట్టిశిక్ష యేకదా భర్తవలనఁ గలిగినది. ఆశ్రీరామచంద్రమూర్తిపాదధూళిచే నామె పవిత్రమైనట్లు నేనుగూడ నాశిక్ష ననుభవించి యారామమూర్తి కటాక్షముననే సద్గతినొందఁగలనేమో—

లక్ష్మి—రామ రామ రామా రామ రామ రామా (కేకలు పెట్టుచున్నది.)

నా—తిరిగి తెరవచ్చినదా! అయ్యయ్యో- అచ్చీ! కుంపటిని దీసికొనిరా.

అచ్చి—(తీసికొనివచ్చును.)

లక్ష్మి—కాచినదాఁక వ్యవధి లేదు. మంచముక్రిందఁ బెట్టు. నానా యనను నావీపువైపునఁ బండుకొనఁజేయుము. కుడివైపుడొక్క క్రిందఁ బెట్టుము. (అచ్చి అట్లుచేయును.)

నా—ఇఁక నాలస్యము చేయఁదగదు. పోయి వైద్యునిఁ బిల్తును.

లక్ష్మి—రామరామా! (గిజగిజ కొట్టుకొనును.) నాథా ! వైద్యుఁడు వలదు.

నా—ఎందుచేత ?

లక్ష్మి—(అప) నాథా! నీవు కఱ్ఱతోఁ బొడుచుటచేత నాకడుపుపగిలిన దనియో, యందులోఁ బుంజుపడిన దనియో యేదో వెఱ్ఱిమొఱ్ఱిగ వైద్యుఁడు చెప్పునెడల, నామాట నమ్మి నిన్నుఁ గారాగృహమునఁ బెట్టి యధికారులు శిక్షింతు రని నాకు భయముగా నున్నది. అందుచేత వలదు.

నా—ఓసివెఱ్ఱిదానా ! ఇందులకా భయపడుచుంటివి ? ఇందులకా విచారించుచుంటివి ? విచార మొందవలసినవారిఁగూర్చి విచారింపకపోవుట యెంతతప్పో—విచార మొందఁగూడనివారిఁగూర్చి విచారించుట యంతతప్పేసుమా. నీకు నిమ్మళముగా నున్నపిమ్మట నేనే యధికారులయొద్దకుఁ బోయి, నాతప్పొప్పుకొని, నన్ను శిక్షింపుఁ డని ప్రార్థించి నాచేతులతో—నిన్నుఁ బొడిచిన నాచేతులతో—నాకాళ్లకు సంకెలలు మహోత్సాహమునఁ దగిలించుకొందును.

లక్ష్మి—నాథా ! నాకు నిమ్మళించు నను నాశ నీకున్నదా ?

నా—ఆఁ ! ఆఁ ! నీకు సందేహముగా నున్నదా ? నేను దప్పకుండ వైద్యునిఁ బిల్తును.

లక్ష్మి—నాథా ! నే నొకవేళ దేహము చాలించునెడల నధికారుల వలన నీ కదికూడఁ గల్గునేమో ?

నా—లక్ష్మీ ! ప్రాణప్రియురాలా! నీవు మరణించుచుండియు నాకేమి వచ్చునని యీ విచారించుచుంటివి ? నాదోషమునకు హద్దు లేనట్లే నీప్రేమునకుఁ గూడ హద్దు లేదే- దోషావతారమును నేను,

సుకృతావతారము వీవు. అట్టినీకు నాకు భగవంతుఁడు కూర్చి
నాఁడే— ఎందులకో యెఱుఁగుదువా ? నన్నుఁబట్టి నిన్ను బా
ధించుటకుఁ గాదు. నిన్నుఁబట్టి నన్ను బాగుపఱచుట కిట్లు
చేసినాఁడేమో— భగవంతునిచేత లవిజ్ఞాతములు. సర్వసాధా
రణముగాఁ బ్రపంచమందున్న భార్యాభర్త లందఱు నన్యోన్య
వ్యత్యయప్రకృతులు గలవారై యుందురు కాని యిమిడికగ
నవికిపోవు ప్రకృతులు గలవారై యుండరు. భార్యగుణము
భర్తకు దిద్దుపాటుగా నుండును. భర్తగుణము భార్యకు దిద్దు
పాటుగా నుండును. అట్టిదిద్దుపాటు లుండినఁగాని యిద్దఱు
కూడ బాగుపడనేరరు. అన్యోన్యప్రకృతు లిట్లు బాగుపడుట
కే భగవంతునిసంకల్పము. అట్టివ్యత్యస్తప్రకృతులకే కాని
యన్యోన్యానురాగము కలుగదు. లక్ష్మి! లక్ష్మి! నిద్రించు
చున్నది. తెర తగ్గినది. ఇప్పుడే పోయి వైద్యునిఁ దెచ్చెదను.
అచ్చీ! నేను వైద్యునింటికిఁ బోవుదును. నీవు మెలకువగా
నుండుదువు కాదా ?

అచ్చి—కోడికునుకే కాని నిద్ర యెన్నఁడు లేదు బాబూ !

(నారాయణరావు నిష్క్రమించును.)

లక్ష్మి—(లేచి) అచ్చీ! ఆయన యేరీ ?

అచ్చి—వైద్యునింటికి వెళ్ళినారు.

లక్ష్మి—చొక్కకు వేఁడిమి హెచ్చుగా నున్నది. కావున కుంపటి
మంచముక్రిందనుండి తీసి వేయుము.

అచ్చి—(లక్ష్మివైపుతీయు మని యామెయభిప్రాయమై యుండఁగా
వెనుకవైపు పండుకొన్న పిల్లవానివైపునకుఁ గుంపటి లాఁగి,
మంచము పట్టెకు దిగువగా నుంచును. పిల్లవాఁడు నిద్రలో

దొరలి కుంపటిలోఁ బడిపోయి కేకున నేడ్చును.)

లక్ష్మి—(ఉలికిపడి లేచి) నాయనా! నాయనా! (తేచును.)

(అచ్చి నిద్రించుచుండును.)

లక్ష్మి—అయ్యో! నాతండ్రి కాలిపోయినాఁడే-(పిల్లవాని నొడిలోఁ బెట్టుకొని) అచ్చీ! లేవవేమి?

అచ్చి—(లేచి) అమ్మా! ఏమి?

లక్ష్మి—పిల్లవాఁ డావైపు పండుకొనినప్పుడు కుంపటి రవంతయూత ముగ లాఁగలేకపోయినావా?

కృష్ణు—(ఏడ్చుచున్నాఁడు.)

లక్ష్మి—అయ్యయ్యో! పిల్లవానిమెడక్రిందఁ గాలిపోయినదే- దీనికి మందేమి?

అచ్చి—అమ్మా! సిరా మంచిదమ్మా. తెత్తును. (తెచ్చి రాచును.)

లక్ష్మి—నాయనా! నాయనా! నీ కెంత బాధగానున్నదో యి తండ్రీ! (ఏడ్చును.) నాతండ్రీ! నే నేమి చేయుదునురా—ఇంటిలోఁ బెద్దదిక్కైన మీయమ్మ వెళ్ళిపోయినది. నేను దుస్సాధమైన రోగముతోఁ బడియున్నాను. నీతండ్రిమాత్రము నాపుణ్యావశమున నింటికి వచ్చినా రని సంతోషించుచుండగా నీ విట్లయితివేల? పరాత్పరుఁడా! నాఖర్మమున కొక్కనిముసమైన సుఖమీయవా? (పిల్లవాని నడ్డాలలోఁ బెట్టుకొని, పీలగునంత వఱకు చేతుల జోడించుకొని నిలువఁబడి) అచ్చీ! శ్రీరామచంద్రమూర్తిని ప్రార్థించుకొందును. నేను దూలుదునేమో—త గ్గఱ నుండుము. ఈశూల నన్నింత వేగముగా నింత సీరసపెట్టిన దేమో. రామా రామా! రామచంద్రప్రభూ! చచ్చిపోయిన బ్రాహ్మణబాలకునకుఁ బ్రాణమిచ్చి రక్షించితివి కావా

తండ్రీ! కాలినబాలకుని రక్షింపలేవా! తండ్రీ! నన్ను
రక్షింపు మని నేను గోరను. నన్ను సీతాసాన్నిధ్యమున కెంత
శీఘ్రముగాఁ దీసికొనిపోదువో యంత యెక్కువగా సంతో
షింతును. అంతమహాదృష్టవతినిగా భావించుకొందును. నీద
యవలననే నాభర్తకుఁ జిక్కుతీరినది. ఆతఁ డీకొడుకును బెట్టు
కొని నూతనస్త్రీసంసారమున సుఖించునట్లు కటాక్షింపుము.
నన్నిదివఱ కాతఁడు తిరస్కరించినపాపమున కాతనికి యథా
ర్థమగు పశ్చాత్తాపము కలిగినది. కావున నాతని నింక శిక్షిం
పక రక్షింపుము. పుత్త్రుఁడు చెడిపోవుచున్నాఁడే యని రోష
మున మామగారు నాభర్త నన్న కఠినమైనవాక్యముల కామె
ను క్షమింపుము. పునర్జన్మరహితమైన శాశ్వతపదవి నాపతివ్ర
తాశిరోమణి కీయఁ బ్రార్థింతును. నాభర్త యెదుటనే నన్ను
దూషించిపలికిన యావేశ్యను క్షమింపుము. ఓతండ్రీ! క్షమిం
పుము. నే నెవరికైనబాధ నిచ్చియుండిన యెడల నన్ను శిక్షిం
పుము కాని నన్ను బాధించినవారిని మాత్రము శిక్షింపకుము
తండ్రీ! దీనదయాళూ! ఆర్తత్రాణపరాయణా! శ్రీరామ
చంద్రప్రభూ! నీవు భగవంతుఁడ వని యెఱిఁగియున్నను, నా
భర్తను బూజించినతరువాతనే నిన్ను బూజించితిని గాని
యన్యథా యాచరింపలే దని నీ వెఱుఁగుదువు. ఆతఁడు సన్మా
ర్గవర్తి యగుటకే నే నాతనితోఁ గష్టపడితిని. నాకష్టము గట్టె
క్కినది. నే నింక నిట నుండవలసిన పని లేదు. నేను నీపాదా
రవిందకీర్తన మొనర్చుకొనుచుఁ బైలోకమున నుండుదును. అది
గాక—

వా—(ప్రవేశించి) ఏమీ! పిల్లనాని నట్లు చేతిలోఁ బెట్టుకొని

ద్రొక్కుచున్నా వేమి ?

లక్ష్మి—పిల్లవాఁడు కుంపటిలోఁ బడినాఁడు. వీపుపైఁ గాలినది.

నా—అయ్యో ! అయ్యో ! (గుండెలపైఁ గొట్టుకొనుచు) నాతండ్రీ!
నీవు నిప్పులలోఁ బడితివా? నాతండ్రీ! ఎట్లు పడెను? అచ్చీ !
నీవు భద్రముగా నుండుమని చెప్పలేదఁటే.

లక్ష్మి—మనకర్మమున కది యేమి చేయఁగలదు?

నా—ఇప్పుడు నే నేమి చేయవలసినది? ఏమి యీకష్టములు! ఒక్క
తల్లిపోయినప్పుడే మనసు కలఁతపడిపోవునే. ఒక్క భార్యకు
జబ్బుగా నున్నప్పుడే మతి చెడిపోవునే. ఈ రెండుకష్టముల
తో మతిపోయి తేలుచుండఁగా కన్నకొడుకొకఁడు నిప్పు
లలోఁ బడెనా? ఏమి యీయుపద్రవము! ఏమి యీమహో
త్పాతము! అయ్యో! ప్రపంచమంతయు మునిఁగిపోయినట్లయి
నదే! ప్రళయము వచ్చినట్లయినదే! ఆహాహా! వైద్యుఁ డెవ్వఁడుఁ
గూడఁ బలికినాఁడు కాఁడు. తెల్లవారివచ్చెద నని యొక్కఁ
డన్నాఁడు. లక్ష్మీ! ఈపిల్లవాని నేమిచేయుదును. ధర్మవైద్య
శాలకుఁ దీసికొనిపోయి యక్కడఁ జికిత్స చేయింతును. ఆశాల
తలుపు లెప్పుడు తీసియుండును. అందులోని వైద్యులు మన
యింటికి రారు కావున బిడ్డ నక్కడకుఁ దీసికొనిపోవలసియు
న్నది. లక్ష్మీ! నీ కెట్లున్నది? నీకుఁ జ్వర తిరిగిరాలేదుకదా?

లక్ష్మి—రాలేదు. పిల్లవానిని దీసికొనిపొండు. నాకు నీరసముగా
నున్నది. కాని మీరు వచ్చినదాఁక భయము లేదనుకొందును.

నా—అచ్చీ! ఈసారియైన భద్రముగా నుండెదవా? ఆమెను బట్టుకొని
దగ్గఱఁ గూరుచుండుము. బిడ్డ నిచ్చెదవా?

లక్ష్మి—తీసికొనుఁడు. (ఇచ్చును.) నాథా! మఱియొకసారి నాచేతి

లతోఁ బెట్టెఁడు. ముద్దుపెట్టుకొందును. (ముద్దుపెట్టుకొనును) (తనలో) ఇదియేమి కపటపుముద్దు గాదుగదా. (పత్రికా) తీసికొం దురా?

నా—ఏమిసందేహింతువు.

లక్ష్మి—మీరిట వచ్చులోపల నాకుఁ బ్రమాదము సంభవించు నెడల మీరు, కొంతకుఁగూడ నాయొద్ద నుండకపోవుట తటస్థించు నేమో ?

నా—అయ్యో! అయ్యో! అటులైన నిన్ను విడిచిపెట్టి యెట్లు వెళ్లఁ గలను.

లక్ష్మి—వెళ్లకపోవునెడలఁ బిల్లవానిమాట యేమికావలయును ? నేను బెద్దదానను. నామాట యెటులైనను జింతలేదు. నూ రేండ్లు బ్రదుకవలసిన బిడ్డమాట చూచుకోవలయును. ఎటు వచ్చినను, మీతల్లి యవసానసమయమున మీరు తల్లియొద్ద లేనట్లే నాయవసానసమయమునఁ గొడుకు నాయొద్ద లేకపో వునేమో యని భయముగా నున్నది.

నా—అటులైన నేను జెప్పుమాట విను. నిన్ను నే నెత్తుకొనెదను. అచ్చి బిడ్డ నెత్తుకొని నాతోడ వచ్చును. మనమందఱము గలసి వైద్యశాలకుఁ బోవుదము.

లక్ష్మి—ఇంటిలోఁ గాకుండ నడుమదారిలోఁ జావవలసివచ్చునేమో-ఏ మియు వలదు. ఏమైన నగును. బిడ్డను దీసికొని వైద్యశా లకుఁ బొండు.

నా—పోవుదును. అచ్చీ! భద్రముగా నుండుము. లక్ష్మీ! బిడ్డ నొకసారి చూచుకొనుము.

లక్ష్మి—ఇంక నట్టె పెట్టెపడుట తగదు. చూచితిని.

(నారాయణరావు బిడ్డతోఁ బోవును.)

లక్ష్మి—అచ్చీ! కుంపటిలో నిప్పున్నదేమో చూడు.

అచ్చి—ఉన్నది.

లక్ష్మి—శకాలు వచ్చుచున్నవి. కుంపటి డొక్కకిందఁ బెట్టుము.

అచ్చి—(పెట్టుచున్నది.)

లక్ష్మి—రామరామరామా (గిజగిజకొట్టుకొనుచున్నది.) అచ్చీ! అచ్చీ! అక్కడ నున్నావుకాదా? ఎక్కడకుఁ బోకుము.

అచ్చి—ఎక్కడకును బోనమ్మా.

లక్ష్మి—రామారామారామా చావకిందఁ బడుపుము. త్వరగ. రామరామా—పలుచితివా—నేను దొరలి చాపపైఁ బడున ప్పుడు నన్ను ముట్టుకొనకుము. (దొరలి చాపపైఁబడి) రామ. రామా!.

అచ్చి—అమ్మా! అమ్మా! తొడలిపోయితివా? ఎంతమంచితావవు తల్లీ! దూరమున నుండియే నీపాదములకు మ్రొక్కుచున్నాను. అయ్యో! అయ్యో! (గట్టిగ నేడ్చును.)

(నరసయ్య ప్రవేశించును.)

నర—ఏమి? ఏమి?

అచ్చి—అమ్మగారికిఁ బ్రాణముపోయినది.

నర—(చేయిచూచి) ఇంకను బ్రాణమున్నది. తులసితీర్థ మిచ్చెదను. (లోనికిఁ బోయి తీసికొనివచ్చి యిచ్చును.) అచ్చీ! నే నిక్కడ నుందును. మీ బాబుగారిని వానియింటికిఁ బోయి తీసికొనిరా.

అచ్చి—బిడ్డ కుంపటిలోఁ బడుటచేత నాతఁడు బిడ్డను దీసికొని వైద్య

శాలకుఁ బోయినాఁడు.

నర—నీవు పోయి యాతనిని దీసికొని రాఁగలవా ?

అచ్చి—నాయనా! చీఁకటిలోఁ వెళ్ళలేను.

నర—నీ విచ్చటనే యుండుము. నేను బోయి యాతని దీసికొని వత్తును.

అచ్చి—అక్కఱ లేదు. అతఁడే పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు.

నా—(బిడ్డతోఁ బ్రవేశించి) లక్ష్మీ! లక్ష్మీ! పిల్లవాఁడు బ్రతుకఁ డని వైద్యుఁడు చెప్పినాఁడు. ఆ! ఆ! హా లక్ష్మీ! (పిల్లవానిని గుండె కద్దుకొని నేలఁ గూలును.)

అచ్చి—(నారాయణరావుబిడ్డను నిమ్మళముగఁ దీసికొని యూఁచును.)

నర—నారాయణరావూ! నీభార్య యింకను బ్రదికియున్నది. ఉన్నది. లే.

నా—ఏదీ! ఏదీ! ఉన్నదా! ఉన్నదా! లేచినదా! ఏదీ! నాకుఁ గన్నులు కనఁబడకుండనున్నవి. ఎక్కడ! ఎక్కడ!

నర—నారాయణరావూ! తొందరపడకు. అతివిచారమున మునుఁగఁ దగదు. మనస్సు చెడిపోవుటచేతఁ గన్నులు కనఁబడకున్నవి. (కన్నులను నీళ్ళరాచి) ఇదిగో! చూడు. నీభార్య.

నారా—ఇంకను గ్రిందఁ బండుకొన్న దేమి? లేవవా? నాబిడ్డఁ జేఁడీ! అచ్చీ! వానిని నాచేతి కిమ్ము. లక్ష్మీ! ఇదిగో నీబిడ్డ. చూచుకో- ముట్టుకో- ముద్దుఁబెట్టుకో- పాలిచ్చి ప్రక్కలోఁ బండఁబెట్టుకో- ఏది- ఏది- మాటలాడవేమి- లక్ష్మీ—

(అని గావుకేకలు వైచును.)

నర—బిడ్డఁడు బ్రదికియే యున్నాఁడు— తల్లియు బ్రదికియే యున్నది. ఎందుల కీదుఃఖము ?

నాథా—నాబిడ్డఁ డింక బ్రదికియున్నాఁడా! లక్ష్మీ! నీ వేమని చెప్పితివో జ్ఞప్తిలేదా— బిడ్డకుడితొడమీఁదఁ దలమూంచుకొని తల్లి చచ్చిపోవునెడల నామె కుత్తమగతి యని నాకు బోధించితివి కాదా? ఇదిగో— నీబిడ్డతొడపైఁ దలఁ బెట్టుకొనుము. నేను బిడ్డను బట్టుకొందును—నాకట్టియోగము నాపాపముచే సిద్ధింపలేదు. నాకుఱ్ఱవానికి సిద్ధించుచున్నది. నాయనా! తండ్రీ! 'నేను మాయమ్మయొద్దకు వెళ్ళెద' నని యంటివికాదా? వెళ్లితువా! మీయమ్మనుగూడఁ దీసికొని పోవుదువా? తండ్రినైన నన్ను వదలివైచెదవా? అందఱమును బోదము— లక్ష్మీ! నీయత్త నాతో నేమనెనో జ్ఞప్తియున్నదా? "ఇదిగో! ఈమహాతేజస్విని! ఈపతివ్రతామణి! నోటిమాట రైన నెఱుఁగని పట్టిగోల! సంతతభగవచ్చింతాపరాయణ! ఆమెకాళ్లపైఁ బడి, 'నేను మహాద్రోహిని, నన్నుఁ గటాక్షింపు' మని వేఁడుమ్మన లేదా? ఇంతకంటె నాకుఁ బ్రతుకునఁ జేయవలసిన ముఖ్యకార్య మేది? ఇదిగో బట్ట మెడఁ జుట్టుకొనుచున్నాను. ఇదిగో నీకు సాష్టాంగపడుచున్నాను.

"నధర్మనిష్ఠోస్మి నచాత్మవేదీ
నభక్తిమాన్ త్వచ్చరణారవిందే
అకించనోనన్యగతిశ్శరణ్య
త్వత్పాదమూలం శరణం ప్రపద్యే."

నాదుష్టవృత్తిని ఖండించినదానవు—నాకు బుద్ధి నిచ్చినదానవు—నాకు భక్తి నొసఁగినదానవు—నీవు! నీవే నాకు దైవమవు—నాచరిత్ర లోకమునఁ బ్రకటింపఁబడవలసి యున్నది. సరోస

అయ్యా! దొడ్డిలోనికిఁ బోయి రుబ్బురోటిక్రింద రూపాయల మూఁట యున్నది. తీసికొనిరా—

(నరసయ్య పోవును.)

నా—అయ్యో! ఎగుపులు వచ్చుచున్నవి. ప్రాణప్రియా! వెడలిపో యితివా! ఒక్కయుగములో నేనును వత్తును.

(నరసయ్య మూటతోఁ బ్రవేశించును.)

నా—నరసయ్యా! మావంశ మంత మగుచున్నది. ఆరూపాయలలో నీకుఁ దోఁచినన్నిరూపాయలు మాయుత్తరక్రియలక్రింద వ్యయ మొనర్చుము. మిగిలినరూపాయలతో మాయింటియొద్ద నొక్కరాతిస్తంభము కట్టింపుము. దానిపై నాభార్య లక్ష్మివిగ్రహము చెక్కింపుము. దానిక్రింద "నారాయణుఁడను దుర్మార్గుఁడు వేశ్యాలంపటుఁడై, పతివ్రతాతిలకమైన భార్యను డొక్కలోఁ బొడిచి చంపినాఁ డని తాటికాయలంత యక్షరములతో శిలాశాసనము చేయింతువా? చేయింపక తప్పదు. కవ్వల వ్రాఁతలకంటె రాతిమీఁదివ్రాఁతలు శాశ్వతము లని నానమ్మకము. నాయనా! కృష్ణా! మీయమ్మ వెడలిపోయినది. నిన్నెత్తుకొనుటకు నే నింక నున్నాను. హా! నీవుకూడ వెడలిపోయితివా! ఇఁక నాపాలిటి కృష్ణుఁడే లేఁడా? నే నింక నెందులకు- లక్ష్మీ! వచ్చుచున్నాను-రామరామా! (అరచి నేలపైఁ బడి మరణించును.)

నర—రామరామరామా! ఈతఁడుకూడ మరణించినాఁడే! నోటి వెంట రక్తము కారుచున్నది. గుండె పగిలిపోయినది కాఁబోలు. ఆహా! మహామారి యింటఁ బ్రవేశించినను నింత సంఘమరణ మింతశీఘ్రముగ నొనర్పలేదే! భాగ్యహీనతయే పదునాల్గు

మాటలంత శిథిలమైనది. రామస్వామీ ! ఎంతకష్టాంతమైన దరిద్రమును జూచితిని.

ధరణి ఈతిబాధలు లేక తనరుఁగాక
ప్రజలయన్యోన్యవైరముల్ పాయుఁగాక
నీతిపాలనమున రాజు నెగడుఁగాక
కవిత రాజపోషణమునఁ గ్రాలుఁగాక !

యను భరతవాక్యమున కవకాశము లేదుగదా !

ఇది పంచమాంకము

సంపూర్ణము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ.

